

В'ячеслав Липинський

*Наша*  
ОРІЄНТАЦІЯ

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ

# НАША ОРІЄНТАЦІЯ

(6 ЛИСТІВ — ЦІЛІСТЬ)

ЛИСТИ ДО БРАТІВ-ХЛІБОРОБІВ—ЧАСТИНА ДРУГА

OUR CONCEPTION

The Letters to Brothers - Agriculturists



»В даний момент ніхто в Європі сильної і великої Української Держави собі не бажає. Навпаки, є багато сил, що власне зацікавлені в тому, щоби ніякої України не було, або щоб вона була якнайслабша«.

\*

»Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути«.

В. Липинський.





В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ  
\*5. IV.- 1882 — †14. VI.- 1931

»Хоч обставини, в яких я тепер живу, а перш за все, надломлене здоров'я, дають мені змогу тільки ділами пера працювати для здійснення нашої державно-національної віри, але я не хочу бути тільки літератором, або фабрикантом політичних порад та творів для показчиків української літератури. Я хочу, щоб дійсно була Україна, щоб дійсно, реально, а не тільки на папері існувала Українська Нація. Я хочу, щоб люди, що живуть на моїй рідній землі, де я вродився, виріс і виховався, витворили з себе сильну, розумну, добре зорганізовану і поважаючи себе Націю, переставши бути темною, від усяких позаукраїнських націй залежною, себе саму ненавидячою, розпорошеною і зрадливою юрбою. Я хочу врешті, щоб найрідніший мені, і по крові і по духу мені найближчий український хліборобський земельний клас, сам перш за все зорганізувавшись і якнайкраще виконуючи свої обов'язки супроти Української Нації, зайняв серед неї йому належне місце. І коли я задля цього всього пишу та друкую, то хочу оцим способом передачі своїх думок, оцим якнайбільшим зусиллям думання, допомогти до здійснення того стихійного хотіння, яке об'єднує всіх нас — всіх, що в одно віруємо й одного хочемо«.

В. Липинський.



## Вступне Слово В. Липинського до Читачів (У скороченні)

...»Сім літ я працював над нею. І яких сім літ? І в яких умовах?

Коли на Заході перемогла по світовій війні "переможна демократія" і настало там царство золота і хама; коли на Сході запанувала кочова, грабіжницька і руїнницька орда; коли Батьківщина моя була "на твердо" поділена між ці два царства одного сатани — трудно було писати спокійно і "літературно" про монархізм, рицарство, осілу продукуючу працю, про патріотизм, вірність, честь, любов християнську...

...Не роблю собі ілюзій, щоб ці заклики і перестороги були вислухані зараз і негайно тими, до кого адресовані мої "Листи". Знаю, що тепер одні не прочитають цієї книги, бо... ще не знають української мови, хоч можуть зрозуміти зміст; а другі, бо... знають тільки українську мову, але не в стані зрозуміти змісту. Вірю, що приїде час, коли одні навчатися мови, а другі — під впливом кількох ще добрих "диктаторських" прочуханів — навчатися розуміти її гетьманський монархічно-кляскратичний зміст...

Вірю, що буде Гетьманська Держава Українська. І що в ній мої адресати згадають оцю книгу, писану до них — хліборобів українських — в найстрашнішу для нас — хліборобів українських — ніч. Писану тоді, коли одно: — все, що було вірного традиціям Української Землі, культурного і рицарського між нами — від старости і цькування на силах упадало..., а друге: — все, що мало бути колись вірним Україні, культурним і рицарським — ще в політичній немовлятстві перебувало і не могло ще зі своїх, революцією забабраних, пелюшок на арену політичну видістатись...

...Щасливий буду, коли ця книга і Вам, читаче з ворожого табору, у пригоді стане. Коли прочитаєте її **перед**, а не **після** катастрофи.

...А Вас, читаче, прошу вірити, що — при всіх її хибах — вона написана так, як писати кожну книгу радив Марк Аврелій: "так, якби вона була останньою в житті; так, щоб не було в ній ніякої нерозважності і ніякої незгоди з наказами розуму; щоб не було в ній лукавства, самолюбства, і щоб не подиктована вона була незадоволенням зі своєї власної долі.

\* \* \*

Всяка державна нація, в кожній історичній добі, має в собі групу людей, яка є основою її державного існування. Ця група існувати може лише тоді і лише тому, що існує дана держава. Такі групи, на яких спираються держави, своє відношення до підлеглого їм громадянства укладають при допомозі різних методів організації. Розглядавши власне оцих методів — і форм державних, що з них випливають, — присвячена найбільша і найважливіша частина цієї книги\*). Але позаяк Ви — читачі вороги — моєї книги в цілості не прочитаєте ніколи, то вже тут, в цім короткім для Вас слові, мушу Вам сказати, що наш метод організації зветься кляскратія, а форма державна, яка з нього випливає, зветься Гетьманством, з устроєм кляскратичної Української Трудової Монархії.

\*) 3-тя частина "Листів": "Про національну аристократію та про три основні методи її організації: кляскратію, охлократію і демократію". — В-во.



Земельний клас хліборобський — люди зв'язані органічно між собою однаковим способом існування — є одинокою групою людей на Україні, яких будучина залежить від того, чи буде чи не буде Україна. Не у формі диктатури (охлократія), ані у формі правління при допомозі шахрайств виборчих (демократія\*), ці люди можуть уложити свої відносини до громадянства. А у формі класократії: допустивши до влади всі інші українські класи в Гетьманській Українській Державі, якої опорою, фундаментом і охороною буде український хліборобський клас. Не він має бути одинокою правлячою верствою в Гетьманській Україні. Але він має творити найважливішу, консервативну, оберігаючу державу, частину цієї верстви.

І щоб повстала ця держава, він своєю власною організованістю мусить переконати інші українські класи, щоб вони йому в будові Держави Гетьманської помагали. Він сам — без помочі інтелігенції, військових, промисловців, робітників, купців і фінансистів — цієї держави не збудує. Але щоб інші класи стали йому в будові держави помагати, він їх мусить переконати пропагандою, якої наймогутнішим аргументом мусить бути його власна сила.

Тому в першій мірі до хліборобів — як до здійснюючої сили — адресовані ці "Листи" про ідею і організацію української гетьманської монархічної держави. До всіх хліборобів. Це значить, до обох станів цього класу: хліборобів шляхтичів та дворян і до хліборобів селян. Давніше провід своєму класові давали тільки перші. Сьогодні до проводу в ньому доходять вже і другі. І весь проблем організації хліборобського класу — а з ним і проблем возстановлення Гетьманської Української Держави — лежить в тому, щоб могла повстати нова, авторитетна серед хліборобських мас, сильна хліборобська провідна верства.

Скластися така нова провідна верства може тільки зі сполучення останків зроєщеного хліборобського дворянства, останків спольщеної хліборобської шляхти, і цих найбільше активних і найбільше войовничих елементів, які в процесі революції виділила з себе селянська маса. Тому каже ця книга:

Ви, хлібороби шляхтичі і дворяни! Єднайтеся, поки час біля Гетьмана, символу Української Держави, бо інакше, як стан, загинете на віки. Не відштовхуйте себе взаємно різницями в культурах Ваших. Тим більше, що різниці ті не такі великі. Москва і Варшава дали Вам тільки зверхню плівку, що лежить на українським фундаментах колишньої старшини шляхетсько-козацької, з якої так чи інакше вирости ми всі. І цей спільний фундамент об'єднає нас, якщо тільки ми потрапимо викресати в собі волю й силу для урятування себе, для будови Української Держави.

Сини селянські, господарські! Ви, до кого пересунулось фактично все, що зрушила з місця революція. Ви, в руках яких лежить вся будучина України. Ви, яким комуністи загордили шлях до поширення і влади. Пам'ятайте, що сильних комуністів скинути і Державу Українську збудувати Ви зможете лише тоді, коли самі будете

\*) "Врешті окремо кілька слів відповіді Вам, циніки інтелігенти. Ви знаєте самі, що блахмана пускаєте, жонглюючи поняттями: "народ" і "демократія". Народ і демократія — це не синоніми. Народ був, є і завжди буде. І до нього завжди належить майбутнє, бо завжди старі провідні верстви відмирають і завжди нові з народних мас на їх місце підіймаються. Але разом з тим народ ніколи сам не править. І найкраще народові тоді, коли ним правлять добре: коли енергія і активність вийшовших з його лона нових провідників здержується вірністю, честю, розумом і організаційним досвідом провідників старих. Якщо це називати демократією, то я був завжди, є і буду демократом. Бо завжди кликав я старих панів до співпраці з панами народними новими — співпраці, якої ціль: добро цілої Української Землі і цілого, її заселяючого, народу.

Демократія, яку Ви практикуєте, це не народ і не добро народу, а метод Вашого інтелігентського правління при допомозі обріхування народу. Анонімний фінансовий капітал дає Вам гроші, а народ — картки виборчі. За гроші Ви у народа купуєте картки, а лякаючи народом, Ви виманюєте гроші. І це зветься демократія — правління народу!". (Передмова до "Листів", стор. XI).



сильні як сталь. Якщо послухаєте граючих на всіх найгірших Ваших нахилах українських інтелігентів демократів і охлократів, — якщо захочете творити або демократичну республіку, або свою мужицьку диктатуру — загинете. В першій випадку тому, що переріжете самі себе в анархії такій самій, в якій погинули колись козацькі отамани. У випадку другім — що для диктатури своєї власної Вам культури і досвіду не стане. І Ви опинитесь знову під владою диктатури московської контркомуністичної, що так само як диктатура комуністична, маючи в собі старі досвідчені московські провідні верстви, немилосердно буде правити і буде, як хліборобами, по своїй кочовничій природі, помітувати Вами.

Нема для Вас і для України іншого шляху, як сполучитись зі старими гетьманськими панами\*). Вони дадуть Вам досвід, ядро дисципліни і організації, а Ви їм свій розмах молодецький і свою буйну силу. Склонім в покорі свої, вроджені нам усім, анархічні індивідуалістичні вдачі перед Гетьманським Родом України — символом минулого нашої Української Землі і символом маєстату нашої майбутньої могутності і сили. Скажім собі, що тільки оця покора добровільна урівняє нас: що ані Ви нам, ані ми Вам, але всі разом, як рівні з рівними, будемо служити одному Гетьманові — Господареві нашої спільної батьківської Землі. Скажім собі, що тільки покора добровільна врятує нас від примусу до рабства, яке прийде з метрополією, коли ми між собою будемо битися за владу. Скажім собі, як англійські, такі ж індивідуалісти, як і ми: ми не раби, ми люди вільні і свободолюбиві, але щоб ми могли мати оцю волю і свободу, обмежмо добровільно самі себе одним тільки, всіх і кожного обов'язуючим, гаслом: пошана, пошук, вірність Гетьманові Української Землі!

Пам'ятайте врешті, що народ український, сьогодні баламучений підлістю і хамством, завтра буде одним голосом кричати: дайте нам організаторів і провідників — дайте нам панів! Хлібороби українські з селян, зі шляхти і з дворян! Зумійте бути в цей рішучий для України час новими українськими панами. І дайте перший доказ свого панства: своєю честю, покорою і дисципліною возстановіть Гетьманство, здобудьте для себе і для народу українського Державу!

\* \* \*

Без-осілого хліборобського рицарства, як основного консервативного ядра української — складеної з представників усіх класів — провідної верстви, нема Української Держави, нема Гетьманства. Про це на будучі часи всією силою попереджає оця книга.

І нема Гетьманства без законного Гетьмана. Такого Гетьмана, якого право на Гетьманство ані з його власного диктаторського бажання, ані з виборчих махінацій "суверенного народу", — а тільки з його Гетьманської Родової традиції — репрезентуючої державну минувшину нашу — випливає.

Нема Гетьманства без кляскратичного устрою. Устрою, опертого на політичній співробітництві всіх класів, рівновазі між поступом і консерватизмом, і обмеженню Верховної Гетьманської влади законом, який стоїть над Гетьманом так само, як над усіми. Наш Гетьман не є ані самодержавним охлократичним установителем і розрушителем закону, ані вибраним для безкарного топтання закону безвладним демократичним президентським манекіном. Гетьман при кляскратії є найвищим охоронителем державного і національного закону при допомозі меча: свого, безкомпромісного йому вірного, рицарства.

\*) "І пам'ятайте Ви, інтелігенти українські, що народ український визволитись може лише тоді, коли з паші московської і варшавської метрополії він свою голову вирве. Голова його — це пани. Не тільки сучасні, а всяка, у всякій добі, місцева верхня — провідна і правляча — верства, яку Ви — представники народу—своїми "очима завидующими і руками загребушими" всякий раз, як починає творитись Держава Українська, назад у Москву та Польщу заганяєте. Верству цю Ви мусите до народу притягнути і з народом в одну націю зв'язати". (Передмова до "Листів", стор. IX).



Один є тільки сьогодні Рід Гетьманський, що вже в XVIII. ст. гетьманував, що відновив в році 1918 своє Гетьманство, що виріс з нашої традиції державної, що минувшиною своєю репрезентує державну минушину Української Землі, і що має тому законне право до Гетьманства — це Рід Гетьманський Скоропадських. До послуху і вірності йому кличе всіх українських хліборобів і всіх українців інших класів оця книга.

Не вірте — каже вона — "гетьманам", які будуть намовляти Вас до зради законному Гетьманові, бо основою Гетьманства є перш за все вірність, а не зрада.

Не вірте "гетьманам" з пройдисвітів, що своєю "диктатурою" і своїми "наполеонівськими здібностями" Вам Україну збудувати обіцяють.

Не вірте теж "гетьманам", які казатимуть Вам, що "гетьманство" мусить бути виборне, а не дідичне; що воно може існувати лише як демократична президентура. Власне така виборність Гетьманства погубила вже раз нашу Україну.

Не вірте "гетьманам" з провокаторів, яких проти законного Гетьманського Роду Скоропадських висуватиме Варшава чи Москва. Такі "гетьмани" призначені тільки на зруйнування України і Гетьманства.

Не вірте "гетьманам мужицьким", які казатимуть, що Вам, сини селянські, "гетьмани панські" непотрібні. Знаючи, що монархій без участі старої провідної верстви ніколи не буває, — ці "гетьмани" хочуть побити Вас Вашою темнотою і Вашими власними руками.

І не вірте врешті, коли інтелігенти української скунксової породи будуть Вам казати, що це вони тільки справжні "гетьманці монархісти"; що "гетьманство" буде, коли "гетьмана" Ви виберете собі з них; що в "нації українській" нема ні класів, ні панів, а є тільки народ і вони — інтелігенти. Такий скункс може бути всім. "Гетьманство" й "монархізм" будуть для нього одним лиш із способів жеровиська і літературного вивищування своєї персони. І він "змінить віхи", як тільки Ви почнете його "монархізм" реалізувати та від нього відповідальності за те, що він пише, вимагати.

І знайте, — каже врешті оця книга — що не буде ніколи Держави Української, доки дейнецтво і опришківство, яке ідею України від віків обсіло, не буде прочищене українськими, а не метропольними — московськими чи варшавськими — руками.

Знайте, що не буде ніколи України могутньої, доки українськими руками не буде переможена "Україна" підла і мала.

Знайте, що люди чесні, які колинебудь, в якійбудь добі нашої історії, захотіли б боротися за Державу Українську, будуть убиті смородом скунксів українських, якщо не забезпечать вони себе від них власною силою і організацією.

Знайте, що державна ідея гетьманська з рицарського стану в класі хліборобським народилась, що в цім стані і класі вона відродилась, і що цим самим станом і класом — при допомозі інших класів — вона може бути здійснена.

\* \* \*

Адресовані до братів-хліборобів, не тільки для них призначені оці "Листи".

Вони кажуть всім українським людям: при наших колоніальнім хаосі, при вродженій нам нездатності до розуміння один одного, єднайтеся, як і ми, між собою по класах\*) — групах Вам найближчих — кожний з тими, з ким його в'яже походження, виховання, спосіб праці; кого він, а вони його, найшвидше, з пів слова розуміють.

\* \* \*

\*) Підкреслюю, що під класом розумію не якесь випадкове зборище зовсім різних по своєму походженні людей, хвилено об'єднаних в одну групу на підставі хвилевого стану їх кишені: відповідно до того чи вони "багаті" чи "бідні", чи мають багато чи мало грошей. В той спосіб "клас" розуміє демократія і під її пануванням взаємовідносини між отакими демократичними "класами" полягають в тім, що багаті бороняться від бідних при допомозі куплених агітаторів, яких поборюють во ім'я інтересів бідних інші агітатори, яких ще треба щойно купити... Клас в дійсному зна-



Українська Держава може бути здобута лише класократією: політичною співпрацею авторитетних класових провідників, обмежених, у своїм бажанні якнайбільшою для свого класу влади, послухом одному всекласовому державно-національному закону і зберігаючій цей закон одній Гетьманській Верховній Владі.

Тому "Листи" мої, хоч адресовані до мого класу, призначені і для класів інших. Любов до свого класу не означає у класократів зненависти до чужого класу. Навпаки: шануючи себе, ми шануємо других. Ми не хочемо ні за що бути рабами інших класів, але тому ми й не хочемо, щоб інші українські класи були нашими рабами. Ми від них, як і вони від нас, маємо тільки право вимагати, щоб усі ми позбулися нахилів до диктатури і анархії, — щоб усі ми визнали над собою видимий символ нашої національної єдності і символ необхідної для нас всіх Держави — Українську Верховну Гетьманську монархічну Владу. Для всіх українців, що душаться в колоніальному розкладі України, що не відбилися від своїх найближчих, свого класу, — і що всіми силами душі хочуть необхідної їм для життя Української Держави — призначена ця книга.

\* \* \*

Отже, в першій мірі для духовенства всіх трьох — православного, уніятського і латинського — українських обрядів, яке з релігії не робить російської, польської, чи української "національної" політики; яке не забуло, що за свою паству і за християнський мир на Україні воно несе відповідальність перед Богом; яке бачить, що не може бути на Землі Українській такого миру християнського без припинення її колоніального розкладу, прямого наслідку залежності від московської і варшавської метрополії; і яке знає врешті, що по большевицьким пануванню, дику і безбожну анархію українську припинити, мир Божий між мешканцями України і Верховну над ними Владу світську встановити — без участі і без благословення духовенства всіх трьох на Україні християнських обрядів — буде неможливо.

Далі, для інтелігенції світської, яка не претендує на верховну політичну владу, бо розуміє, що для такої влади вона не має сили. Для інтелігенції, яку не спокушає роля демократичного і народно-республіканського знаряддя в руках спекулянтського золота, або роля "робітничо-селянської" диктатури в повній залежності від грабіжницької воєнної чрезвычайки. Для інтелігенції, якої найбільшою амбіцією і найбільше гарячим бажанням є дати своїй нації одну об'єднуючу політичну ідеологію, а не жити з паразитарного розбивання нації на багато взаємно себе пожираючих партій та ідеологій. Тільки така інтелігенція своїм великим поривом духа, своєю покорою перед духовною і світською українською Владою прищепить всім класам українським поняття єдності політичної і національної. Її не спокусить приклад — витворюючих різні "народні" партії — софістів, що свої демократичні нації до повного упадку довели.

Для такої інтелігенції, пройшовшої чесно через усі муки українства і не знайшовшої його здійснення ані в соціалізмі, ані в комунізмі, ані в націоналізмі, ані в демократії, ані в охлократії — призначена ця книга.

І для військових українських типу рицарів, а не ворохолюбників. Наприклад рицарів "зимового походу", що пішли з російської в українську армію не для того, щоб позбутись фронту й дисципліни. Або тих галицьких стрільців, що з армії австрійської в українську перейшли не для того, щоб уникнути тяжкої служби регулярної. Або тих сердюків Гетьманських, що під час бунту біля Гетьмана України стали, рятуючи — єдині серед українців — честь рицарську, яка не знає зради. І взагалі для всіх, що

ченні того слова, в якому я його скрізь і вживаю — це органічний колектив однаково працюючих, зв'язаних спільною традицією, фізично і духово споріднених між собою родів-семеїв.



мали в серцях своїх гарячу любов до України і що хотіли віддати своїй Батьківщині життя — те найбільше, що тільки рицар може дати. Пам'ятайте, — каже їм ця книга — доки Армія Українська не витворить своєї власної легенди про жовніра, що на приказ свого Гетьмана готов був скочити на смерть, не буде Держави Української. Військові українські, яким бридка роля аполітичних кондотерів, обов'язаних служити політиці всякого республіканського уряду, хоч би сьогодні ця політика називалась злом, те, що вчора звалося добрим; військові українські, які знають, що нову Армію в новій державі можна створити тільки безкомпромісовим послухом незмінному дідові Монархові Вождеві — напевно прочитають оцю книгу, бо вона в найбільшій мірі призначена для них.

---

Для промисловців того типу, що в особистім (власною працею) керуванні своїм підприємством і в творчості технічній та організаційній, а не в обрізуванні купонів від анонімних акцій, знаходять всю радість життя, все оправдання свого існування — теж призначена ця книга.

---

І для купців та фінансистів, що мають стільки розуму і честі, щоб задовольнитись невеликим, але певним прибутком в контролюючій і обмежуючій їхні апетити класократичній монархічній державі, замість бажати собі непомірних спекулянтських зисків в даючій їм необмежену владу і свободу народній демократичній республіці.

---

Для робітників того рицарського типу, що кував колись зброю хрестоносцям і ставив величні Доми Божі, ведений не надією якнайбільшого зиску, а радісним поривом творчості і віри. Для робітників, які занадто шанують себе і свою творчу працю, щоб виховувати в своїх серцях демократичну зненависть нікчемної голоти до багатших і себе на знаряддя виборчої політики деклясованим інтелігентам віддавати. Для робітників, що не бояться дисципліни і організації, бо одного і другого вчить їх машина, але побороють визискуючий їх анонімний капітал, який є власне синонімом республіканської анархії і дезорганізації. Для робітників, які завжди шанують господаря власника, коли він дійсно є господар, коли він сам особисто своєю здатністю вождя розвиває свою фабрику, і які погорджують агентами анонімного капіталу, що дбають тільки про найбільший зиск, а не про фабрику. Для робітників, що не хочуть бути кочовою прелетарською юрбою, яку умисне з місця на місце, з фабрики на фабрику, жене — і анонімний капітал, щоб не мати супроти них ніяких обов'язків, — і демагогічна, застрашування революцією промишляюча інтелігенція, щоб мати в неосілому кочовому робітникові завжди готовий революційний матеріал. Для робітників, що хочуть мати при фабриці свій дім, свій огорог: робітників осілих, яким фабрика так само рідна, як селянинові земля, і які тому хочуть, щоб вона була ведена відповідально й особисто, а не безвідповідально, анонімно. Для всіх таких робітників призначена ця книга. Вона каже їм: демократично-республіканську спекулянтську анархію і безсоромне визискування Вас анонімною капіталом може знищити тільки класократична Трудова Монархія. В ній Ви, робітники, як стані і клас — а не як потрібна тільки інтелігентам соціалістична чи комуністична партія — будете мати свою участь — свої права і свою відповідальність — при владі. Настає час, коли Ваші міцні руки можуть взяти участь в керуванні державою. Але для цього Ви мусите виховувати в собі почуття правлячої верстви, а не юрби, бажаної тільки хліба і забав. Де сказано, що робітник мусить бути тільки або большевицьким чрезнавичайником, або республіканським демократом? Чому він — рицар продуцент — не може стати опорою Трону? Чому він не має взяти участі в будові Українського Гетьманства-Монархії? Чому цю участь не має він забезпечити собі в сильній Гетьмансько-монархічній Державі всі права, а одночасно не бажати собі самодержавної диктатури і дати права іншим класам? Де сказано, що дух рицарський не має бути ніколи духом робітника?...



Для жіноцтва українського, що творить не окремий клас, а основну, бо родинну комірчину всіх класів, — теж призначена ця книга. Вона каже жінкам Української Землі: коли не хочете, щоб діти Ваші були тільки м'ясом для колоніальної анархії і різні, то будьте віддані Верховній Гетьманській Владі Українській так, як матрони римські. Як вони, будьте релігійні і патріотичні. Виховуйте дітей Ваших від наймолодших літ у послуху Богові і Гетьманові. Інакше плакатимете всі вічно над своїми синами, що будуть під різними соціальними та "національними" гаслами гинути в братовбивчій — для Землі Української безплідній і руйнівчій — війні. Пам'ятайте врешті, що жінка може бути лише дружиною і матір'ю, монахиною і сестрою милосердя, або гетерою. І що наймогутнішою буде завтра така Земля і Нація, яка позбудеться найскоріше сучасної, убийчої для націй, зарази гетеризму: гетер у політиці, в літературі, в подружжі, в товаристві... Від Вас, жінок Української Землі, залежить, щоб такою Землею і Нацією стала завдяки Вам, власне Україна...

---

Врешті призначена ця книга і для народу українського, розуміючи під цим словом всіх тих, що собі влади не бажають, але хочуть для своєї праці і життя спокою, порядку та ладу, і що своєю більшістю творять фундамент громадянства Української Землі. Народу Український — каже оця книга — пам'ятай, що Гетьманство Українське, це ані московський самовладний цар, ані польський безвладний президент. Це єдина влада, яка в стані обмежити самоволю панів — тих, що правитимуть Тобою — і забезпечити Тебе як від їхньої диктатури, так і від їхньої анархії. Отже, коли Ти хочеш, щоб Тобою правили свої пани, коли Ти хочеш мати свою Державу Українську, то піддержи всією своєю великою силою законну Владу Гетьмана Української Землі. Бо тільки ця Влада в стані примусити панів, щоб вони як слід виконували супроти Тебе свої обов'язки правлячої верстви. Інакше — коли даси себе панам українським на республіку або диктатуру спокусити, — проклянеш свою Державу Українську і знову її на рабство у панів московських або варшавських проминяєш.

\* \* \*

Для тих ідейних соціалістів і комуністів, що в розпачі за комунізм і соціалізм вхопились, аби тільки при допомозі цих ідей безмежно їм дорогу Україну рятувати — теж призначена ця книга. У них не Україна для соціалізму й комунізму, а соціалізм і комунізм для України. Тому вони побачать вкінці свою помилку. А любов до України, хотіння Держави Української і вроджений ідеалізм допоможуть їм зрозуміти оцю книгу.

---

І для Вас, оборонці покривджених, народники і опозиціоністи — поскільки Ви на цьому не робите кар'єри — призначена ця книга. Нема ідеального політичного устрою на землі. Нема і не може бути земного раю і книга ця не проповідє соціальних угодій простакам. Не є ідеальним устрій класократичної Трудової Монархії. І в ньому будуть надужиття, помилки. Проти них треба буде бути в опозиції і той чи інший ними покривджений народ обороняти. Ця книга не хоче знищити Вашу опозицію і Вашу оборону того чи іншого покривдженого народу. Вона хоче тільки, щоб Ваша опозиція будувала, поправляючи, а не руйнувала, розкладаючи. Для опозиції Його Величності буде завжди місце поруч уряду Його Величності в нашій Гетьманській Україні. Навіть більше: тільки при Українським Гетьманові може існувати українська опозиція. Тільки Гетьман може в одну націю сполучити "лівих" і "правих" українців, які без Гетьмана будуть творити завжди дві взаємно себе виключаючі і тому засуджені на загибель "нації".

---

Як не буде Українського Гетьмана, Ви будете опозиціоністами в Москві або Варшаві. Тому, коли Ви дійсно хочете Держави Української, то мусите бути опозицією Гетьмана, а не опозицією проти Гетьмана. Ви мусите прийняти Гетьмансько-монархічну основну ідею оцієї книги.

\* \* \*

Взагалі для всіх українців, що хочуть Держави Української і мають Бога в серці, а розум у голові, призначена ця книга. Отже, навіть і для Вас, вороги мої теперішні, якщо Ви вимогам цим відповідаєте. Спадає колись з Ваших очей полуда і тоді будете Ви з нами.

\* \* \*

Нічого тільки не знайдуть в оцій книзі всі, що не мають ідеї — не мають Бога, ані віри. Такі в душі своїй не мають дна. І через них, як через бочки Данаїд, проходить все безплідно і безслідно. Не мають теж чого шукати тут свідомі агенти московської і варшавської метрополій — прихильники панування Москви і Варшави на Українській Землі. А також представники скунксової — інтелігентської, і дейнецько-опришківської "української нації". Бо це вони є головною причиною того, що Україна не могла і досі не може стати незалежною Державою — державною розвиненою Нацією. Бо це вони є тим найстрашнішим українським лихом, у боротьбі з яким творилась оця книга.

\* \* \*

Всім людям доброї волі, що хочуть Держави Української, представляє моя книга, перш за все, страшну трудність українського державного завдання. Вона каже їм, що так тяжкого політичного завдання, як здобуття Держави Української, нема в цілому світі.

Тільки дуже сильні люди можуть ступати на державницький український шлях. І дуже міцно зорганізовані. Коли б всі українці бачили ту страшну скалу, яку хочуть зрушити, то зрозуміли б, що зденервування їх всіх впливає з безмежної трудности завдання. А зрозумівши це, менше між собою бешкетували б, тісніше в одну громаду об'єднались би і природу цієї скали постарались би всіми силами пізнати.

Написано у вересні, 1926 року.

В. Липинський.



## НАША "ОРІЄНТАЦІЯ"

### ЛИСТ 1:

Про головну підставу нашої "орієнтації": ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її не збудуємо і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути.

Питання "орієнтації" це під теперішній час найважливіше питання для всіх політиків знесилоного Сходу Європи, в тім числі і для політиків українських. З ним у першу чергу звертаються до всіх, хто так чи інакше хоче брати участь в політичному житті. "Якої ви орієнтації"? — питають, розуміється, й нас; її шукають в нашій програмі й діяльності. Але, що наша "орієнтація" загально прийнятому серед українського громадянства значінню того слова не відповідає, то оцінки їй даються дуже різні, при чім більшість із них оперта на непорозуміннях. Вияснити оті непорозуміння хотів би я в цьому листі.

На думку одних наших земляків ми "зиркаємо на Німеччину". Інші кажуть, що ми "вже дістали від французів". "Федералізм" і "москвофільство" бачить дехто в нашій відозві "До українських хліборобів". Але є і такі, що вже знайшли в ній небезпечну "польську інтригу". А хто до політичних дослідів не має охоти, той рішив, що "ясної орієнтації" в нас немає й тому ми просто "авантюра".

Що в Україні означає слово "орієнтація" і чому в таких різних формах прикладається воно до нас? Думаю, що в розгاردіяші й толкучці сьогоднішнього політичного життя добре іноді звернутись до самих основ сучасного політичного думання і вияснити походження та дійсне значення деяких ходячих і витертих політичних термінів.

Орієнтацією серед політиків на Україні (без огляду на їх національну приналежність) називається спосіб знайти собі поза межами України союзника, запевнити його в своїй безмежній відданості і, одержавши в той спосіб його ласкаву допомогу, захопити з цією допомогою владу над своїми земляками. Але ж ці земляки теж мають свої орієнтації. Отже, виходить, є орієнтації добрі й злі, — орієнтації корисні й некорисні, — такі, що запевняють перемогу над інакше зорієнтованими земляками, і такі, що боротьби з чужою орієнтацією не видержують. І досвід показав, що доброю орієнтацією на Україні є орієнтація тільки такого закордонного союзника, який: сам має велику силу, це раз, — сам потребує для своїх цілей зорієнтованих на



нього українців, це два. Всі ж наші орієнтації, і добрі і недобрі, мають одну спільну рису: вони звільняють політиків на Україні від тяжкої внутрішньої, організаційної, будуючої політичної праці, яка зовсім зайва там, де завдання політично зорганізувати рідну землю й рідну націю покладається відповідною орієнтацією на ту чи іншу зовнішню силу.

Під сучасну хвилину на нашій політичній біржі марку "ясної й доброї" мають аж три орієнтації: 1) орієнтація на Польщу, 2) орієнтація на Росію протибольшевицьку і 3) орієнтація на світову революцію та на Росію большевицьку — при чім до кожної з цих орієнтацій прив'язані надії то на допомогу антанті, то на допомогу німецьку. Але як усе з добрими речами на цьому світі буває, орієнтації ці вже давно заняті й розібрані. І Польща, і російські антибольшевики, і російські большевики, всі вже мають своїх "самоотвержених малоросіян", а конкурувати з тим типом наших земляків, це справа безнадійна. Отже, хоч би тому ми "ясної й доброї орієнтації" не можемо мати, що вже такої орієнтації для нас не залишилось і з цього боку вся наша політична діяльність, як влучно й дотепно висловився один з поважних політичних органів, це дійсно "муштарда по обіді"...

Крім цієї зовнішньої та від нас, мовляв, незалежної причини, для якої ми не можемо мати "ясної й доброї" орієнтації, є ще для того причини внутрішні, від нас уже вповні залежні. І, розуміється, тільки ці останні відобрають для нас рішачу ролю.

Коли метою "доброї" української орієнтації є захоплення влади над своїми земляками при допомозі якогось закордонного союзника на те, щоб при цій допомозі зорганізувати українську державу, то ми думаємо, що будова власної держави на Україні при допомозі закордонного союзника в теперішні часи неможлива. І коли дійсно таку мету (а не просто власний особистий інтерес політичних установ, іменуємих "партіями") ставлять собі різні такого роду політичні орієнтації, то з цього боку вони є на нашу думку безцільні й безнадійні. Бо якби і знайшовся такий союзник, що захотів би своєю силою посадити на Україні українську владу, складену із зорієнтованих на нього українців, то зробив би він це, розуміється, в інтересі власнім, а не в інтересі України. Ані Польща, ані большевицька, ані протибольшевицька Росія не будуть будувати Україну, бо їм ніякої України не потрібно. Їм тільки треба в даний мент використати фікцію України при допомозі зорієнтованих на них українців. Аж ніяково писати про такі речі, настільки вони елементарно зрозумілі.

Якби нас було не 40 мільйонів, а 1 мільйон і якби ми жили в якихось пустинних горах, або болотах, а не на найкращій в Європі землі, то, "діставши" відповідну суму франків, марок чи стерлінгів та трохи "вже готової" поліції, можна б було від біди завести у нас свій державний лад і порядок. Але маючи землю, за яку власне б'ється між собою ті зовнішні сили, яких ми для політичного визволення тієї землі



хочемо вжити, і, маючи замість свідомої, зорганізованої нації, сорок мільйонів національно неусвідомлених, а політично збаламучених різними демагогами, взаємно себе ненавидячих і ненавидячих усяку владу одиниць, розбитих зверху на сотні ворогуючих "партій", а знизу на тисячі воюючих між собою "республік" — трудно допустити, щоб у сучасній виснаженій і хворій Європі знайшлась поза нами сила, яка б всупереч іншим ворожим до нас силам і всупереч нам самим, збудувала для нас на нашій землі державу і зорганізувала нас у модерну європейську націю.

**Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо**  
**і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схочемо бути.**

Ось перша й основна точка нашої — як дехто каже — "неясної, недоброї і авантюристичної" орієнтації.

А без збудування власної держави та без зорганізування мешканців нашої землі в націю, ми станемо колонією, в якій періодично (судячи по дотеперішньому досвіду, через кожних сто літ приблизно) буде відбуватись вирізування "панів", тобто тих, або багатших, або більш освічених і визначніших туземців, які не є найкращими представниками своєї землі і своєї нації, а тільки репрезентують в ній інтереси метрополій і користуються протекторатом цих метрополій. Одночасно з оцим вирізуванням відбуватиметься поголовна бійка поміж рештою туземців за те, хто з них має зайняти вакантне місце "панів" і кому з них дістанеться агентура та представництво метропольних інтересів на Україні. Отже сотворення інших, кращих, ніж дотеперішні, державних і національних форм громадського життя в Україні; відбудування зруйнованої державности на нашій землі, не в невдалих чужих, а в більше відповідаючих умовам сучасного життя своїх власних національних формах і зорганізування темної, розпорошеної, взаємно себе винищуючої людської громади на Україні, в розумну, культурну й себе самої свідому націю — ось єдине завдання кожної поважної і творчої української політичної праці.

Якою для здійснення цієї мети мусить бути українська політика внутрішня і як до політики внутрішньої, до наших власних потреб та інтересів, пристосувати українську політику зовнішню, а **не на відворот** — ось питання, на які мусить дати відповідь кожний, рахуючий тільки на власні внутрішні сили свого народу, український політик. Отже рецептів на те, як треба будувати Україну, орієнтуючись на Польщу, або ж, як її будувати, орієнтуючись на Росію протибольшевицьку, чи на большевиків та на світову революцію, — в нас немає. Натомість, ми хочемо знайти відповідь на питання, чи може бути збудована Україна самими українцями, і коли так, то як при цій будові власної держави українці мусять ставитись до своїх сусідів, до інших сусідніх, впливаючих на Україну, зовнішніх сил.

\* \* \*



## ЛИСТ 2:

Як досі у нас розв'язувався і як повинен розв'язуватись проблем зорганізування такої сильної і авторитетної групи, коло якої могла б національно об'єднатись і політично зорганізуватись Українська Нація.

Почнемо з нашої "орієнтації" внутрішньої.

Без світової революції не може бути України — голосять наші ліві: комуністи, частина есерів та есдеків ... Без Росії нема України — пишуть наші федералісти й москвофіли. Без допомоги Польщі й Антанти не збудуємо України, не визволимось зпід Росії — ось гасло тих, що репрезентують Українську Народню Республіку. Де ж правда?

А правда на нашу думку ось яка. Коли представники цих усіх наших головних "орієнтацій" не помиляються, коли дійсно без допомоги сторонньої сили не може повстати Україна, то це знак, що ніякої України нема, і що поняття нації української — це фікція. І всі, хто в той спосіб "катає та валяє, аби лиш гаряче" українську політику, продовжує тільки нашу двохсотлітню руїну. Найбільший український руїник — це зараз і найбільший український реакціонер. Розуміється, він сам того не знає, бо минувшина України для нього чужа, бо досвіду історичного, традиції та національної індивідуальності в ньому немає, бо він — так само, як і його предки з часів "Руїни" — безбатченко, маріонетка, одна з тих, що періодично вискакують на нашої землі і, відігравши свою роль в чужих спритних руках, зникають з історичної сцени, не оставляючи по собі нічого "ні науки, ні завітів" своїм нащадкам. І, власне, з діяній таких безбатченків і маріонеток повстала відома теорія, що українець це недомосковлений поляк, або недопольщений москаль; що "Малоросія" була б собі спокійним російським провансом, де процвітав би культ аполітичних галушок, гопака й бандури, якби не сусідство Польщі, яка від часу до часу підіймає в цьому провансі іриденту; що "Русь" була б найбільш патріотичною "малопольською" провінцією Польщі, якби не сусідство москаля, який завжди хоче Польщу з допомогою її внутрішньої "Русі" розвалити. Збунтований Москвою проти Польщі "русин", і збунтований Польщею проти Москви "малоросс" — ось як дивляться на нас сторонні аранжери "українських політичних комедій". Чому повстають такі теорії, звідки беруться українські політичні маріонетки?

Ми маємо надзвичайно здібну, сильну, здорову народню масу з окремою мовою, окремою своєрідною культурою, масу, що компактно живе на точно означеній території. Маємо, отже, основні статичні елементи нації, які в теорії завжди можуть служити підставою для бажання перетворити їх в елементи динамічні: для сформування з нашої несвідомої етнографічної маси, свідомої та зорганізованої державної нації. Але на практиці, за виїмком двох діб у нашої історії: варяжсько-князівської та шляхецько-козацької, зорганізування нашої етнографічної маси в націю і державу не вдавалось. Не вдавалось же воно тому,



що за виїмком тих двох діб, не знайшлось на нашій національній території групи людей, настільки авторитетної, щоб вона зуміла біля себе об'єднати величезну більшість української етнографічної маси і настільки сильної, щоб вона могла всі зовнішні, ворожі наскоки відбити та всі внутрішні деструктивні руйнівницькі течії серед власного народу побороти, міцну власну державну організацію для цього сотворивши.

**Проблема зорганізування такої сильної і авторитетної групи, коло якої могла б національно об'єднатись і політично зорганізуватись Українська Нація** — це є основна проблема нашого національного й державного будівництва. Без теоретичного та практичного розв'язання цієї проблеми — ніякі, навіть найкращі орієнтації не допоможуть нам стати нацією ані державою. Це, зрештою, не стільки розуміють, скільки відчують усі сучасні провідники нашої політики і, хоч несвідомо, хоч "намацуючи собі емпірично дорогу" — якщо вжити образного вислову лідера есерівської партії — всі вони прямують до тієї самої мети.

Але хто "намацує собі емпірично дорогу" тоді, коли його сусіди прекрасно свої дороги знають і твердо ними йдуть, мусить опинитись в залежності від цих сусідів, мусить у своїй темноті та безрадності до когонебудь із цих сусідів пристати. Так зробили вкінці наші сучасні кандидати на провідну, об'єднуючу і організуючу українську групу. Не зумівши стати такою групою, не зумівши власними силами зорганізувати та повести за собою націю, вони пристали до сусідів. Але якби до одного та всі разом, то це ще було би пів біди. Вийшло ж таке, що одні пристали до Польщі, другі до світової революції, треті до єдиної-неділимой Росії. І сталося з нашими незрячими політиками "емпіриками", знесиленими до того внутрішньою ворожнечею та роз'єднанням, те, що завжди в таких випадках буває: вони опинилися в ролі безвольних маріонеток у руках чужих, зрячих, сильніших, свідомих своїх цілей людей.

Група політиків, що в основних питаннях національної політики не має своєї власної, одної, точно означеної лінії; група політиків, що замість наперед зорганізувати саму себе, розбилась, поділилась і, покликавши сусідів на поміч, кинулась на себе взаємно з ножами — розуміється, до організації нації в одно національне й політичне тіло нездатна. Хто вони та група і де коріння її політичного безсилля?

Українська матеріально непродуктивна інтелігенція, що досі творить оту групу кандидатів у політичні організатори України, має дуже великі заслуги перед нацією на полі культурної аполітичної праці. Без її співучасті важко було б розвинути українській науці, штуці, літературі, навіть українській кооперації. Але до політичної праці інтелігенція українська показала себе абсолютно нездатною. Причини цієї нездатности зрозуміємо, коли прикладемо до інтелігенції той самий метод матеріалістичного розуміння соціальних взаємовідносин, якого вона сама так залюбки вживає у відношенні до інших класів. Хто вона, українська інтелігенція, в розумінні соціальнім?... Про це я говорив



ширше в моїм першій листі, а тепер тільки додам те, що потрібно для зрозуміння її політичних орієнтацій і політичної орієнтації нашої.

Перш за все констатуємо факт. Всі провідники й діячі наших трьох головних орієнтацій — полонофільської, москвофільської і світово-революційної — нічим не різняться між собою по своїй соціальній природі: всі вони належать до одної групи здекласованої, матеріально непродукуючої, безземельної інтелігенції. Всі вони жили або живуть з умовою праці, тобто творення певних нематеріальних духових цінностей; всі вони продукують на ринок, яким являється працююча фізично, продукуюча матеріальні цінності нація.

Теоретично можна гадати, що, взявшись за національну політику, всі вони: і С. Петлюра, і В. Винниченко, і М. Грушевський, і федералісти (вживаючи імен, розуміється, не персонально, а для означення головних українських політичних напрямків) почнуть творити духові політичні цінності в одному напрямі, по одній лінії. Тоді, очевидно, їх політичний вплив на націю, як одиноких продуцентів тих цінностей, був би страшенно великий. Нація почала б думати і поступати так, як думали б і вчили б вони. Вони — здекласовані інтелігенти — могли б і стали б тоді групою, коло якої політично зорганізувалася б і національно об'єдналась уся нація, провід її над собою признавши. І основна проблема нашого існування була б таким чином розв'язана. Але показалося, що в житті, на ділі це неможливе.

Для цього (поминаючи інші моменти, про які тут не говорити-му) бракує здекласованій, матеріально непродукуючій інтелігенції — тоді, коли вона береться за політику — перш за все спільного економічного інтересу. Вона не має інтересу в тому, щоби бути політично об'єднаною супроти ринку, на який вона викидає свою умову продукцію, і бути об'єднаною супроти інших груп, що мають інші інтереси. Навпаки: тільки роз'єднання, тільки боротьба поміж собою, тільки політична конкуренція дає змогу такій інтелігенції вибитися політично, забезпечити собі кращі умовини свого матеріального існування. Чим більше зростає число такої інтелігенції, чим більше її бере участь в політиці, тим гострішою стає її конкуренція поміж собою, тим вона більше "диференціюється". Лідери партій можуть існувати тільки тоді, коли існують партії. Чим більше політично розбита нація, чим більш завзяту боротьбу вона веде сама з собою, тим більше в ній політичних партій, більше лідерів, більше всяких політичних посад для інтелігенції. Політикуюча інтелігенція живе з політичного розбивання та роз'єднування нації. Думати, що біля неї зорганізується і об'єднається в одно тіло вся нація — абсурд.

Кожна суспільна група, що хоче будувати, організувати суспільство, мусить черпати свої сили **сама з себе**. Тільки її власна внутрішня сила, її удільна вага, рішає про її **здатність притягання**, про її вплив на ціле суспільство. Для того, крім спільного економічного інтересу, вона мусить ще мати спільну традицію, тобто певну суму історичного досвіду, здобутого її попередніми поколіннями в боротьбі за існуван-



ня й переданого "з молоком матері", з вихованням, поколінням слідуючим. Оця сума певних суспільних вартостей — що в боротьбі за існування себе оправдали та в досвіді поколінь показали себе для самозбереження тієї групи найкращими — творить те, що ми називаємо культурою. Без культури нема нації, без традиції нема культури. Без об'єднуючої спільної традиції і спільної культури не може існувати група людей, біля якої має об'єднатись і зорганізуватись нація\*).

Яка спільна традиція може бути у нашої інтелігенції, яка по походженні своему належить до різних класів: духовенства, збанкрутованого дворянства, селянства, міщанства, всякого "разночинства" і, яка має одну тільки, спільну рису — здеклясованість, тобто розрив зі всякою збірною громадською традицією. Ніякого одідишеного досвіду, ніяких одідишених цінностей: **все можна й треба пробувати і при тому нема нічого до страчання.** Група поодиноких осіб, одірваних від традиції, а через те позбавлених усякої культури (хоч може дуже цивілізованих, учених і освічених) і не об'єднаних ані власною спільною традицією, ані спільним економічним інтересом — не може мати ніякої внутрішньої сили, не може мати сили притягання, не може об'єднувати й організувати націю.

Нам трохи дивно читати в книжці лідера найбільшої української політичної (есерівської) партії, професора Грушевського, що "йти з народом, це не значить ним командувати і водити його точно по своїм плянам і диспозиціям" і що "ті, що йтимуть з ним (тобто проф. Грушевський з есерами) тільки до певної міри могутимуть ним кермувати, а часто він вестиме їх, а не вони його і заводитиме не туди навіть, куди вони хотіли б"\*\*\*). І ми розуміємо обурення та розпуку того селянина, який на з'їзді в Станиславові в березні 1919 р. — інтелігентам, що йдучи за народом, питали у селян поради щодо політичної орієнтації — сказав: **"А на що ж ми вас по школах учили, на що ми за вашу науку свою останню корову продавали? Навіщо ви нам усі здалися, коли ви в трудну годину до нас по розум приходите"?**... Проте сам факт вповні ясний і зрозумілий: не можуть вести когось за собою ті, що не мають ніяких внутрішніх даних на те, щоб самих себе повести. **Сила і авторитет** — дві прикмети, без яких не може з'явитись в нації провідна, об'єднуюча та організуюча її група — це не прикмети політикуючої інтелігенції.

"Йти з народом" — ось її теорія; "йти за народом" — ось її практика. Шукати, "намацувати" чого той народ хоче і, кидаючи в нього демагогічні кличі, дивитись на яку вудку рибка ловиться — ось її політична тактика. "Союз рускаго народа", есери, комуністи і назад — ось природна еволюція її реальних масових політичних форм (99%

\*) Ці проблеми, порушені тут поверхово, будуть ширше опрацьовані в моїй книжці: **Гетьманство** (Теорія Української Трудової Монархії).

\*\*) "Борітеся — поборете", № 1, стор. 17.



виборців!), всяких форм кабінетних і "поміркованих партій" не рахуючи. Коли б Японія була заінтересована в Україні так, як заінтересована в ній Польща, большевики й російська реакція, то можна з певністю сказати, що появилася би японофільська українська політична партія, яка на своєму прапорі виписала б гасло: "без Японії нема України". Хто сам у собі не має сили, той мусить шукати її поза собою. В тім суть усіх численних, взаємно себе виключаючих українських інтелігентських політичних організацій.

Тільки така суспільна група, яка міцно зв'язана спільним економічним інтересом; тільки така група, яка має спільну традицію та спільну культуру й одну, впливаючу зі спільного інтересу та спільної традиції і культури, спільну і ясну, свою власну політичну лінію — тільки така група може об'єднати і зорганізувати біля себе всю націю. Заклик до нашої інтелігенції одного з найвидатніших її представників В. Винниченка: зливайтесь з клясом, йдіть на службу клясу (автор має на думці пролетаріят) — це єдиний для неї політично чесний і розумний клич. Він знаменує заслужене політичне банкрутство української інтелігенції та служить показником усвідомлення нею того факту, що суспільною групою, яка здатна об'єднати націю, групою, що має всі вищенаведені прикмети — спільний інтерес, спільну традицію, спільну культуру і одну власну політичну лінію, а тому силу і авторитет — є кляс.

На нашу думку клясом, що єдиний може мати на Україні потрібні для об'єднання та зорганізування цілої нації — силу й авторитет — є найдужчий з усіх українських клясів наш кляс хліборобський. Ми не маємо і ще довгий час не зможемо мати сильного клясу міщанського, буржуазного, такого, який став підставою національного об'єднання, скажім, сучасної Чехії та Польщі. Наш слабкий і нечисленний пролетаріят теж до такої ролі нездатний.

Тільки український кляс хліборобський в стані власною силою і власним авторитетом політично зорганізувати і національно об'єднати нашу етнографічну масу, тобто сотворити Українську Державу і Українську Націю. —

Ось друга основна точка нашої політичної "орієнтації".

В який спосіб мусить український хліборобський кляс вести свою політику, щоби: 1) скріпити свою власну внутрішню силу і 2) здобути в очах інших клясів потрібний для національного об'єднання і державного зорганізування цілої нації авторитет?

✱   ✱   ✱



### ЛИСТ 3:

Як від об'єднання та зорганізування українського хліборобського класу залежить об'єднання і зорганізування цілої Української Нації, і як об'єднання та організація хліборобів зможуть відбутись тільки при двох умовах: 1) сполучення здорових останків старого помосковленого і спольщеного дворянства з новонародженою селянською хліборобською аристократією, і 2) сотворення української дідичної Гетьмансько-Монархічної влади, без якої український хліборобський клас знову поділиться на різні політично, економічно і національно ворожі собі групи.

Коли б український хліборобський клас — клас найдужчий в Українській Нації — сам був політично і національно об'єднаний і зорганізований, то біля нього напевно вже б досі об'єдналась і зорганізувалась уся Українська Нація. Коли ж того немає, коли Нація наша національно розбита і політично незорганізована, то це знак, що найдужчий її клас сам розбитий і дезорганізований.

Від об'єднання та зорганізування українського хліборобського класу залежить об'єднання та зорганізування цілої Української Нації...

Ось третя основна точка нашої політичної "орієнтації".

"Але ж, дозвольте" — скажуть нам — "хто ж на Україні думає інакше? Хліборобів, а не хлібоїдів, організують і комуністи, і есери, і есдеки, і С. Петлюра "серед селянства, а не серед пролетаріату популярний", і наші федералісти готують разом з демократичною Росією аграрну, корисну для селянства реформу і т. д.". Як розуміють організацію нашого класу його дотеперішні організатори — здеклясовані безземельні інтелігенти — і як розуміємо свою організацію ми самі, що в тому класі породились і від нього не відірвались, ось що хотів би я в'яснити в цьому листі, говорячи про нашу політичну орієнтацію.

Перш за все, що розуміти під поняттям хліборобського класу? На нашу думку, групу родин, які посідають власну землю і на цій землі власною працею продукують хліб. Число землі і форма праці в класовій свідомості хлібороба, не відіграють рішальної ролі. Рішальним для цієї свідомості є факт індивідуального посідання землі та індивідуальної праці на землі. Але чи хлібороб має одну десятину, чи має сто десятин, він і в однім і в другім випадку хоче ці десятини зберегти. Чи він землю сам оре, чи наймає когось для оранки і сам організує цю оранку, він заінтересований в тому, щоб землю якнайкраще обробити, якнайбільше хліба випродувати і урожай з якнайбільшою користю для себе зреалізувати. І бідна вдова, що наймає плугатаря для своїх кількох десятин і дрібний хлібороб, що на своїй землі садить буряки та під час сезону донаймає для шарування чи копки робітників, такі ж хлібороби, як і власник парусот десятин, для якого організація від ранку до пізнього вечора найманої праці є в його господарстві законом, а не винятком.



Клясова свідомість визначається тут способом хліборобської продукції, якої основною ознакою є індивідуальна здатність хлібороба випродувати якнайбільше хліба на власній ділянці землі. Хліборобство — як слушно каже Сорель — це мистецтво і оцим характером індивідуального артизму воно відрізняється засадничо від сучасної машинової, трафаретної фабричної промисловості. Наймана праця в хліборобстві це тільки поширення індивідуальної, мистецької здатності хлібороба. І найманий робітник у хліборобстві це помічник **хазяїна**, а не, як в індустрії, додаток до машини, якого можна іноді теж замінити машиною.

Визначення клясової свідомості хліборобської по числу найманої праці, по числу помічників у господарстві, не відповідає дійсності. І тому всякі розлагателі хліборобського клясу покинули поділ на "трудових" і "нетрудових" хліборобів, а взяли за те, що дійсно є підставою існування нашого клясу — за приватну власність на землю. Бо тільки знищення приватної власності на землю може розвалити хліборобський кляс, вийнявши з хліборобства його душу, усунувши момент творчості з праці хлібороба, що цєю своєю індивідуальною працею перетворює, культивує свій власний ділянок землі. Тільки соціалізація землі може знищити нашу теперішню клясову свідомість, впливаючу зі способу індивідуальної хліборобської продукції, так само, як фабрика, вивласнивши верстати, знищила цехи і сучасною буржуазно-соціалістичною тенденцією знівечила цехову артистичну творчість. Але що вдалось в промисловості, те не вдасться ніколи в хліборобстві.

Антагонізм між бідним і багатим хліборобом так само, як антагонізм між багатим і бідним пролетарем, не є антагонізмом двох різних клясів, двох різних способів продукції та двох різних світоглядів з тих різних способів продукції впливаючих. Бідний хлібороб хоче мати більше землі, хоче стати багатим хліборобом; багатий хлібороб дбає, щоб йому землі своєї не втратити. Але обидва вони хлібороби, обидва мають спільний економічний інтерес супроти інших консумуючих хліб клясів, мають спільну традицію праці на власній землі та спільну ідеологію і спільну культуру з цієї традиції впливаючу. **Полягодження антагонізму між бідними й багатими хліборобами — це внутрішня справа самого хліборобського клясу, а не боротьба двох клясів.**

Натомість відбиваються від свого клясу, деклясуються, як дрібний землевласник селянин, що здає свою землю сусідові в оренду, а сам займається "отхожими промислами", так і більший землевласник дворянин, що так само здає свій маєток в оренду і або б'є байдики в городі, або займається фінансовими чи промисловими спекуляціями, а на свою землю дивиться, як на побічний, додатковий дохід. Цікаво, між іншим, що власне ці два здеклясовані типи, що самі вже на землі не працюють, мають найбільший нахил вирішати "аграрну проблему" і своїми здеклясованими способами її вирішування вносять найбільшу колотнечу в середину хліборобського клясу.



Оцей посідаючий власну землю і на своїй землі працюючий український клас хліборобський через різні історичні причини, про які тут говорити не буду, розбитий і ослаблений внутрі сильними економічними, політичними і національними антагонізмами. Як їх усунути, як нам об'єднатись, як витворити з усіх, нас, хліборобів таку міцну скелю, об яку всі ворожі наскоки розіб'ються і на якій держава та нація наша побудується, це справа нашої щоденної громадської політичної праці. Теоретично обговорити це маю надію в одному з дальших листів. Тут зазначу тільки провідні лінії, поскільки вони для зрозуміння нашої політичної "орієнтації" потрібні.

Усунення внутрішнього антагонізму економічного між бідним і багатим хліборобом — це завдання будучої аграрної реформи і аграрного законодавства. Вони, на нашу думку, мусять спиратись на оцих трьох китах:

1. Земля українська, дана Богом Українській Нації не на те, щоби ми собі взаємно ізза цієї землі голови розвалювали, нею спекулювали, або, щоб на ній усякі "міжнародні банки" чи інші посідачі "закордонних валют" могли буряковими гешефтами займатись. Дана ж вона нам на те, щоб ми на цій своїй землі найкраще й найрозумніше — по Божому — своє життя владнали. Чим хто з нас більше української землі має силу посідати, тим більші обов'язки мусить він, відповідно до своєї більшій сили, і супроти Держави Української, і супроти Нації Української, і супроти місцевої громади мати та виконувати. Тому кожний власник землі мусить перш за все свою власну індивідуальну силу та здатність хліборобську (а не силу свого гроша, свого капіталу) доказати і наколи він хоче землю за собою задержати, то він сам особисто мусить на ній господарювати, сам особисто своє господарство організувати. Задержати ж цієї землі матиме він право стільки, скільки йому, відповідно до його індивідуальної сили, здатності й потрібності, місцеві хліборобські органи самоврядування під контролем Держави присудять. Тільки розв'язання аграрних антагонізмів на місцях і по принципу індивідуальному, а не в центрах по принципу егалітарному, оздоровить хліборобський клас, викине з нього всякі паразитарні та спекулянтські елементи; багатших хліборобів примусить бути потрібними й корисними громадянами, а не колоністами "помещиками" — у бідніших же хліборобів знищить землекрадіство і зненависть до "панів" тоді, коли вони побачать, що з більшим посіданням землі зв'язані більші державні, громадські й економічні (більш інтензивна культура і т. д.) обов'язки. Законна ліквідація всякої паразитарної земельної посілості і наложення на всіх власників землі державних, громадських і економічних обов'язків, пропорціонально до їх індивідуальної здатності й сили — по принципу: **кому більше дано (землі, освіти, культури і т. ін.) з того більше й вимагається** — це перша основа аграрної української політики.

2. Крім внутрішнього скріплення хліборобського класу ще й скріплення його чисельне шляхом побільшення через планову парце-



ляцію числа середніх, економічно сильних, соціально задоволених селянських неподільних господарств — це основа друга.

3. Врешті, забезпечення Українською Державою економічної експансії для українського хліборобського класу — це основа третя.

При якій формі державного ладу можлива така аграрна реформа — це буде видно з мого дальшого викладу, а про подробиці цієї реформи не говорю, бо вони до теми мого листа не належать.

**Антагонізм політичний**, витворений на Україні російською державною політикою, яка в своїм інтересі насильно задержувала різкий поділ хліборобського класу на два політично нерівноправні стани: "дворянство і крестянство", **мусить бути знищений**. Але не так, щоб одна частина хліборобського класу з'їла другу частину, а так, щоб ці два стани **злились в один**: щоб з останків хліборобського дворянства і хліборобського селянства повсталася нова провідна українська верства, яка б своєю працею, своєю здатністю та своєю потребою собі серед цілого хліборобського класу пошану й авторитет здобула.

В XVII. столітті за Великого Гетьмана Богдана такою новою авторитетною верствою стало козацтво, що об'єднало під цю нову назвою здорові останки старої української шляхти і найкращу частину сміливого, войовничого, готового на жертви за цілу націю селянства. Сотворення такої нової хліборобської, провідної авторитетної верстви — це на тепер найважливіша, кардинальна проблема нашого класу.

Отже не законсервування дворянства, а тим менше поворот до давнього стану, маємо ми на меті. Як огидливі, хамські карательні експедиції на селян, так і хамське вирізування дворян уважаємо карою Божою за історичні гріхи Української Нації. Бо як слушно кажуть — коли Бог хоче кого покарати, то йому розум відбирає. Ніхто краще від нас не знає, що в масі своїй все наше — помосковлене і спольщене дворянство — вже у великій мірі виродилось і що ці послідні могікани шляхецько-козацької доби нашої державности мусять вкінці зникнути так само, як зникли їхні попередники: — останні могікани доби варяжсько-князівської, бо такий суворий закон природи. Але таким самим законом природи є і те, що здорове зерно тільки на дозрілім дереві родиться. І що старе дерево, заким загине, мусить оцим своїм здоровим зерном землю круг себе засіяти та з того здорового зерна нове, відроджене життя розпочати.

Тієї класової традиції, класової культури, яку має в своїй селянській масі наш хліборобський клас, для збудування держави замало. Ця традиція допоможе нам тільки відбитись від ворогів. Які б ще політичні кунштуки не викидали наші й чужі комуністи, есери й уся демократична братія, приватної власности на землю вони на Україні не знищать, а тим самим хліборобського українського класу не зруйнують. Задля цього стане нашому класові того традиційного уміння боронитись від руйників зовнішніх і внутрішніх, яке він унаслідував від своїх предків. Але від пасивного опору до активного державного будівництва лежить ще велика дорога. І власне до державного будівництва наш клас хліборобський у своїй селянській масі ще не дозрів.



Державну, політично-організаторську традицію серед хліборобського класу тепер, в сьогоднішній день, має лише одно дворянство. Тільки воно одно в державній роботі вже дозріло. І тому той, хто тепер, а не через двісті літ, хоче Державу Українську будувати, той без збереження і використання останків українського дворянства не обійдеться. Здобутого рядом поколінь досвіду державної, організуючої праці, традиції державности — не дасть ніяка наука. Хоча б усі наші здекласовані інтелігенти найвищі школи соціальних наук покінчили, вони не навчаться там основи кожної творчої політики, а саме політичного такту. Це є вроджена, класова, традиційна здібність, а без неї в політиці або перескочиш, або не доскочиш. То будеш скромненьким автономістом, то знову сугубим самостійником, — то еволюціоністом-демократом, то революціонером-комуністом, — то європеїзатором, то ворогом гнилої Європи, — то гнатимеш "ляхів за Сян", то віддаси їм половину України, — то щирим серцем цілуватимеш Керенського, то різатимеш на Україні "москалів" і т. д., і т. д.

Ми знаємо, що не останкам пережитого українського дворянства брати в свої старечі руки тяжкий державний український меч. Ним володітиме новий державний стан, що сформується зпосеред здорового, молодого українського селянства. Але володіти цим мечем мусять цей новий стан повчитись від дворянства. Без старої державної традиції й державної культури нові наші меченосці в своїй зброї заплутаються, своїм мечем себе поранять і його вкінці на поталу чужинцям покинуть.

Без морально здорових та до громадської роботи здатних останків як помосковленого так і спольщеного українського дворянства не може бути сотворена нова хліборобсько-селянська державна провідна верства, не може бути об'єднаний нею хліборобський клас, а значить не може бути об'єднана Українська Нація і зорганізована Українська Держава. —

Ось четверта основна точка нашої політичної "орієнтації".

І для усунення всяких непорозумінь, ще раз повторюємо: дворянство українське само без селянства не збудує Української Держави й Нації, але хто знищить тепер послідню, соціально здорову ще горстку українського дворянства, той не тільки не збудує Української Держави, але знищить zarazом знову на цілі століття Українську Націю. Будучі українські покоління матимуть змогу правдивість тих слів перевірити. А тим, хто сьогодні всі надії на інтелігентську демократію покладає, не слід забувати, що літературна продукція часів Руїни була у відношенні до літературної продукції московської й польської процентово



більша, чим наша інтелігентська літературна продукція сучасна. Де вони, ці твори, тодішніх книжників і що з літературної праці і з політики тієї інтелігенції вийшло?

Знищення предків сучасного українського дворянства — української шляхецько-козацької старшини — стало в XVII столітті причиною руїни козацької держави та української нації. Та частина, що залишилася, не змогла боротись на два фронти: з Польщею і з Москвою та ще і з власною козацькою "черню", яку все підіймали проти старшини української московські та польські агенти. Щоб спасти своє фізичне існування вона пішла по лінії найменшого опору: відіклась державних плянів своїх батьків Хмельничан, покинула Гетьмана Мазепу, не захотіла на правім березі воювати з Польщею. Пішовши на російську та польську службу державну, дворянство українське в одній своїй частині помосковилось, в другій спольщилось. Звідси той третій найнебезпечніший **національний антагонізм**, який державні верхи єдиного українського хліборобського класу поділив на дві національно чужі й ворожі собі частини.

Засипати це провалля, знищити оцей накинтий нам ззовні антагонізм національний поміж рідними братами, поміж синами одної української землі — це перше завдання внутрішньої політики українського хліборобського класу. Помосковлене та спольщене дворянство мусить об'єднатись біля нової, національно ще не покаліченої і примітивно суцільної хліборобської селянської аристократії. І воно мусить передати їй свій історичний досвід, перестерегти її перед старими політичними помилками. Бо тільки одно українське дворянство, яке само вже перейшло через москвофільську й полонофільську традицію, знає, що традиції ці себе не оправдали. Що ні Москва, ні Польща українських хліборобських верхів від вирізання й винищення не оберегли і що тільки національна єдність тих верхів з цілим хліборобським класом, тільки поворот до традицій української старшини з часів перед Руїною, тільки сотворення власної держави спасе нову українську аристократію від загибелі.

Відомо, що навіть найкращі підручники історії для нижчих, середніх, вищих і найвищих шкіл ще нікого в світі історії не навчили. Бо історії — якщо дивитись на неї, як на "учительку життя" — не можна навчитись: її треба в своїй крові, в своїй традиції і у своїй культурі мати. Нові українські, досі ще недержавні верстви, що власної державної традиції та культури не мають, все будуть у своїх політичних блуканнях відкривати на Україні політичні "Америку", не зважаючи на сотні томів написаних про нашу минувшину.

Ім завжди буде здаватись, що тільки союз з Польщею, або тільки "єдина Росія" дадуть їм змогу скріпитись і своє існування на Україні забезпечити. Але все це на Україні вже було. Тільки та верства, яку власна кривава традиція навчила досвідом, що дотеперішніми нашими державними методами ані державного ладу і порядку на Україні збу-



дувати, ані собі своє існування забезпечити не можна — тільки та верства може свідомо свою державну культуру на будову Держави Української повернути.

Будування Української Держави без українського дворянства, що вже й московську й польську державну школу перейшло, це трагічне повторювання дотеперішньої нашої казки-безконечника: не сподобавши собі Польщу, пішли у Москву; не сподобавши Москву, пішли назад у Польщу, і так ходили, доки їх Москва з Польщею не поділили, а тоді ... не сподобавши таки Польщу... і т. д. Без повороту назад до своєї нації як спольщеного, так і помосковленого дворянства — визволення України зпід Москви і зпід Польщі, наладження з цими народами добросусідських відносин і збудування розумної, свідомої себе України — неможливе.

Але чи можливий сам отой поворот? — Можливий, бо до цього пхає історичний традиційний досвід, сама державна культура українського дворянства. Одначе цього замало. Державна культура українського дворянства це те саме, що окрема мова наших народніх мас. Без цієї окремої мови, звичайно, не буває націй, але, маючи окрему мову, можна на віки лишитись етнографічною масою і ніколи не стати нацією. Без державної культури не може бути збудована держава, але маючи на Україні державну культуру, не все можна збудувати Українську Державу. Для того, щоб мову народню розвинути в мову нації і державну культуру нашого дворянства вжити на будову Української Держави — треба, як цю мову, так і цю культуру поставити в сприятливі зовнішні умови розвитку. Для державної культури такими сприятливими умовами розвитку являються такі чи інші форми державного ладу. Від сприятливої форми державного ладу на Україні залежить поворот українського помосковленого і спольщеного дворянства до рідної нації, залежить використання його державної культури для будови Української Держави і Нації.

Якою повинна бути ота нова форма нашого державного ладу, щоб вона могла сприяти поворотові до рідної нації зденаціоналізованих державних українських верств? — Розуміється, не такою, якою була та форма державного ладу, при якій ці верстви власне зденаціоналізувались. І тут хай мені буде вільно ще раз "повторитись" та ще раз нагадати головні моменти історії нашої "Руїни".

"Руїна" наша, а з нею й денаціоналізація державних українських верств, почалась по смерті Великого Гетьмана Богдана Хмельницького і почалась вона з того, що республіканська, демократична старшина тодішня, спираючись на "волю козацького народу", повалила нелюбі їй монархічні й династичні плани старого "самодержавного" Гетьмана. Булава була віднята від законного наслідника гетьманського, Юрія, який по волі свого батька повинен був одідичити верховну гетьманську владу в козацькій державі. Рада козацька — "віль-



ний народ", вибрав вільними голосами більш достойного "кращого" кандидата — Виговського. Таким чином джерело влади в козацькій державі, а з нею політичний і національний авторитет України були перенесені з верху в низ: від Гетьмана, що одержав владу **по наслідству від свого "Богом даного"** ("а через те Богданом прозваного", як казали сучасники) Батька, до Гетьмана, що одержав владу з рук народу. . . . . Сувереном, джерелом влади в козацькій Україні став народ. І з того часу кожний Гетьман, кожночасна влада верховна, мусіли бути вибрані народом.

Кого і в який спосіб вибирав у своїй верховній правителі козацький народ на своїх "чорних" і нечорних радах і скільки ті вибори коштували царській та королівській казні — це факти загально відомі і над ними зупинятися не буду. Скажу тільки, що головною ознакою отого нашого козацько-республіканського державного ладу, при яким почалась денационалізація наших державних верхів, було те, що **теоретично** джерелом державної верховної влади й носієм національного авторитету був народ, а **фактично** залежала ця влада і фактичними авторитетами на Україні були: цар московський, король польський і хан татарський, ці два останні до часу, поки існували польська й татарська держави.

Наші політично активні державні верхи поділились у своїй козацькій республіці на три орієнтації: московську, польську й турецько-татарську — орієнтації, відповідаючі трьом головним політичним течіям, робленим нашими сусідами серед козацького "суверенанароду". Таким робом ці наші державні верхи ослабили себе і, знесилені до останку внутрішньою політичною боротьбою, пішли по лінії найменшого опору. І хоч не були вони ще тоді есерами, але гасло їх було таке саме: йти за народом. Народ же наш, як і кожний народ, ішов розуміється за силою. Поки ще сьак-так сильні були польська й татарська держави, йшов він по трохи за Польщею, по трохи за татарами, але в міру зросту сили московської, він почав усе більше хилитись "до востоку". "З народом" ішла туди і старшина.

Послідня її спроба викресати з себе вогонь посвяти, обтрусити з себе моральну гниль і замість кормитися темнотою й безрадністю народньою, піти на жертву, стати на чоло свого народу і повести його за собою — не вдалася. За "ляхом-Мазепою" не пішов узятий вже в міцні московські шори український народ. І старшина поспішила поправити свою "помилку". Вона відріклась від "честолюбних", "лядських", "ворожих народові", — "буржуазних", кажучи по теперішньому — Мазепиних "видумок". Вона пішла за народом і, бючи себе в груди, з плачем кинулась під Полтавою до переможних ніг Петрових. З того часу — як залюбки підкреслює проф. Грушевський — **"З якою**



антипатією трактовано в цих (українських народницьких) кругах зусилля української буржуазії коло збудування класової національної держави, всупереч соціалістичним мріям мас"!).

Ця страшна антипатія до власної української держави не приносила зрештою "народницьким", "свідомим" верхам українським багато турбот. Вона не вимагала від них великої жертви, посвяти та великого морального зусилля. Навпаки, вона давала повний спокій душевний їх народолюбному "соціалістичному" нутру, а їхні потребуючі реального корму тіла примощувала на спокійних "казенних" посадах по петербурзьких та всяких інших — хоч не "протинародних, класових, національно-українських", але все ж таки .... державних установах.

Теорія українського народовластя, української демократії, довела на практиці до повної залежності України від позаукраїнської чужої верховної влади. Сполучення цієї теорії і практики в одній "державній і народолюбній" ідеології породило політично-моральну, кажучи делікатно, двоєдушність творців цієї ідеології — "народницьких, національно-свідомих" українських верхів. Вони свою теорію "народовластя й любови до українського народу" намагались сполучити зі своєю фактичною безсилістю й рабською лояльністю супроти московського державного кнута. Оце політично-моральне лукавство представників української національної ідеології та осміщення і скомпромітування всякими "хитрими малороссами" ідеї суверенності й авторитету Української Нації — ось були причини, чому всі політично-чесні, державно-творчі українські елементи, які рабської двоєдушності перенести не могли, пішли просто за дійсною владою і дійсним авторитетом на Україні — тобто остаточно спольщились і помосковились.

Тільки такий державний лад сприятиме національному повороті старої й народженню нової політично чесної, сильної, державно-творчої, провідної української верстви, який усуне головні політичні причини нашої Руїни; причини політичної деморалізації, нікчемности, слабости і недержавности дотеперішніх репрезентантів української національної ідеї. А тому це мусить бути такий державний лад, при якому:

1) Джерело верховної влади на Україні буде перенесено — з низу — де воно було від початку і за весь час Руїни — на верх — де воно було в часах могутности нашої нації: за Київських і Галицьких Князів і за Гетьмана Богдана Хмельницького. І це мусить бути такий лад, при якому:

2) Це джерело верховної влади на Україні буде від сторонніх позаукраїнських сил і всяких відповідних орієнтацій вповні незалежне. Такий лад, це дідичне Гетьманство, тобто Українська Монархія, а приймаючи на увагу ще й новочасні соціальні відносини — це Українська Трудова Монархія.

\*) "Борітеся — поборете", № 1, стор. 16.



Без Української Монархії — у формі дідичного, а не виборного Гетьманства — не може повернути до Української Нації політично-чесна, державно-творча частина помосковлених і спольщених дворянських верхів хліборобського класу; не може бути сформована при її участі нова, здорова й сильна, селянсько-хліборобська аристократія; не може бути об'єднаний авторитетом цієї нової селянської аристократії український хліборобський клас. Значить: тільки при гетьмансько-монархічній формі українського державного ладу український клас хліборобський зможе об'єднатись, зорганізуватись і придбати ту внутрішню силу, без якої не може ним бути об'єднана Українська Нація і не може бути збудована Українська Держава. —

Ось п'ята основна точка нашої політичної "орієнтації".

\* \* \*

#### ЛИСТ 4:

Як стихійне і неусвідомлене національне почуття наших народніх мас зможе виявитись і усвідомитись тільки в такій політичній формі національного існування, при якій українська національна ідея була б персоніфікована в особі одного і єдиного Голови Української Національної Держави, символізуючого собою повагу, силу, єдність і неподільність цілої Української Нації.

Без внутрішньої реальної сили український хліборобський клас не зможе виконати свого завдання: об'єднати Українську Націю і збудувати Українську Державу. Але самої сили для того замало. Класові диктатори, як показує досвід диктатури пролетаріату, не в стані удержати зорганізованої ними держави. Щоб збудувати міцну і тривку Українську Державу і об'єднати Українську Націю, український клас хліборобський мусить придбати для своєї реальної сили в очах інших класів ще й необхідний **моральний авторитет**. Без морального авторитету хліборобського класу — тобто без добровільної і законної згоди інших українських класів на те, щоб клас хліборобський ужив свою більшу реальну силу на будову спільної для всіх класів Держави і на об'єднання Нації — Держава Українська не може бути збудована і Нація Українська не може бути об'єднана. Реально більша сила хліборобського класу замість на будову й об'єднання буде вжита тоді на руйницьку боротьбу класів всередині Держави і Нації і на збільшення руїни Української Держави і Української Нації.

Коли і в який спосіб — якою своєю політикою — український клас хліборобський зможе придбати серед інших українських класів потрібний для будови Держави і для об'єднання Нації авторитет?



Тільки тоді, коли він дасть доказ, що свою реально найбільшу силу він використовує не виключно на оборону своїх власних егоїстичних інтересів. Тільки тоді, коли він відмовиться від диктатури кулака. Тільки тоді, коли над собою, над своїми реальними інтересами, він поставить вище ідейний інтерес Української Держави і Української Нації. Тільки тоді, коли во ім'я понадкласового закону Держави і Нації він поступиться своїми класовими інтересами і своєю реальною більшою силою в користь оправданих цим ідейним моральним законом інтересів інших, слабших українських класів.

Щоб український клас хліборобський поступився своїми егоїстичними інтересами і своєю більшою силою во ім'я ідейного інтересу Української Держави і Української Нації — цей інтерес Держави і Нації мусить бути поставлений понад егоїстичними інтересами всіх класів. Не тільки клас хліборобський, але і всі інші українські класи, мусять ідейний інтерес Держави і Нації ставити вище своїх реальних, егоїстичних інтересів. Ідейний інтерес Української Держави і Української Нації мусить стати **Маєстатом Української Держави і Української Нації**. Маєстатом, якого закон і повага обов'язує однаково всі класи. Без такого всіма класами і всіма членами нації однаково ушанованого Маєстату Держави і Нації не можна помислити існування модерної європейської держави і нації.

Хіба модерний демократичний принцип самоозначення націй був би можливий там, де не існує оце спільне поняття Маєстату Нації, однаково дорогого й однаково спільного всім членам нації? І в що вилилось би самоозначення такої нації, де кожний клас, або кожна партія стали б на становищу: нація — це я, і мій інтерес — це інтерес нації? Або чи можливе самоозначення такої нації, в якій існують групи і партії, отже, цілі частини нації, що в свою національну індивідуальність і свою державність не вірять і існування своєї нації та потребу власної держави заперечують? Поняття нації може існувати тільки в таких етнографічно-відмінних людських колективів, які в своїм історичнім розвитку зуміли витворити спільне для всіх і всім дороге поняття Маєстату своєї Нації і зуміли цей Маєстат поставити вище класових, партійних, групових, індивідуальних і всяких інших егоїстичних інтересів, поставити **понад** одиницями, групами, класами...

В історичнім розвитку Української Нації всіми шанований, усім дорогий, понадкласовий Маєстат Української Нації існував за часів держави Київських і Галицьких Князів, і особливо за Гетьмана Богдана Хмельницького. Від часів Руїни він став знаряддям класової і партійно-політичної демагогічної боротьби: Його осмішили і скомпромітували, буючись між собою, внутрішні українські руїнники; Його оплюгавили підкупамі і провокаціями всякі чужі на Україні агенти. Затоптаний в болото Маєстат Української Нації перестав бути всіми українцями поважаємим, для всіх українців спільним, дорогим — **дійсним Маєстатом**. І з тою хвилиною Нація Українська перестала існувати. Зі смертю Української Держави завмерла Українська Нація. Чому так сталося?



Сталося так тому, що Маєстат Української Нації —персоніфікований цілою нацією в реальній, дійсній особі Голови Держави, "Богом даного" Великого Гетьмана Богдана — був повалений з хвилиною повалення династії Хмельницьких. "Нехай тая слава буде, що Хмельницький Гетьман!" — цими словами прийняв цілий народ український радісну вістку про перехід булави по наслідству до молодого, недовідченого, але все ж таки Богданового сина — Юрія. В тій славі, зв'язаній з діличним іменем Гетьмана, народ бачив свою власну славу. І, поважаючи персоніфіковану в особі гетьманської династії свою славу, він учився би поважати сам себе. Ідейний Маєстат Нації, втілений в реальну пануючу гетьманську династію, був би став для народу зрозумілим, реальним і дійсним, всіми поважаним, сталим і незмінним Маєстатом Нації. Але перенесений в часах нашої Руїни разом з джерелом верховної влади державної на саму народню масу, він став фікцією. Фікцією, якої кожному стало вільно вживати для своїх цілей, тому власне, що це фікція; тому, що державний лад, який на цій фікції, на "суверенности народу" спирається, не в силі забезпечити від використання для власного вжитку, від образи, від насмішки, від приниження Маєстату Нації, що у фіктивному "суверенному народі" спочиває.

Хіба не "во ім'я народу" вибраний народом "кращий" Гетьман Виговський повалив законного діличного Гетьмана Юрія Хмельницького, заключив Гадяцьку Умову з Польщею і розпочав війну з Москвою? Хіба ж не "йдучи з народом" Пушкар повстав проти Виговського і перший закликав на Україну проти "вибраного" Гетьмана і його союзниці Польщі, московських воевод? Хіба ж не "во ім'я народу" Українська Народня Республіка повалила діличного Гетьмана і бореться тепер у союзі з Польщею проти московських большевиків? Хіба, не "виконуючи волю народу" Українська Радянська Республіка повалила виборного Головного Отамана і в союзі з московськими большевиками б'ється з Українською Народньою Республікою і її союзницею Польщею? Хіба не на підставі "волі народу" править Україною Раковський і хіба не "з волі народу" став Головним Отаманом С. Петлюра? Хіба, врешті, не виконують "волі народу" наші федералісти і москвофіли, пропагуючи ідею єдиної й неділимої федеративної, демократичної, народовласної Росії?...

"Оця Руїна наша скінчиться з хвилиною, коли ми політично і національно усвідомимо джерело влади: народ. З хвилиною, коли ціле джерело влади — народ — усвідомиться, то й сама влада народня стане суцільною і свідомою" — таку відповідь дають на ці факти наші республіканці - демократи.

Але ж знову таки факти нашої минувшини кажуть, що і Виговський, і Пушкар, і Брюховецький, і Тетеря, всі вони так само всіми силами народ політично і національно усвідомляли, і всі вони з того усвідомлювання свою силу політичну черпали. І можна з певністю сказати, що послідній козак український був більше "усвідомлений"



своїми "народолюбними" провідниками, ніж наприклад, перший боярин московський. Бо коли московський боярин тільки накази понаднародної і понаднаціональної, традиційної і дідичної влади царської дисципліновано виконував та цеглину за цеглиною до будови своєї держави клав, то український козак увесь час "усвідомлювався" на своїх чорних радах, вислухував усіх, хто його мав усвідомлювати і, зрозумівши з цілого того усвідомлювання тільки одно: "хто дужчий, той і лучший" — хилився врешті за всякою, хоч би і сторонньою силою, туди ж і своїх усвідомителів за собою потягаючи.

В результаті з Московщини "темної і неусвідомленої", але гордої почуттям власної сили і власної "слави", персоніфікованої в особі єдиного дідичного царя — витворюється свідомо себе, єдина й неділима, міцна нація московська. А наша, усвідомлена в своїй демократичній козацькій республіці, нація українська, стративши почуття своєї сили, слави і єдності, персоніфікованої в особі єдиного Гетьмана, та придбавши натомість багато усвідомителів, дійшла до того, що поділилась на москвофілів, полонофілів і українофілів і що треба тепер наново починати "усвідомлення народу" та доказувати йому демократичними засобами, що він є нацією, хоч би такою ж, як і нація московська. Та чи можливо ж це "доказати"? Чи в стані демократія своїми демократичними засобами "народ" національно усвідомити?

В основі поняття нації лежить містичне ядро. Скільки б ми прикмет нації — як мова, культура, література, територія, раса і т. д. — не вчисяляли і не аналізували, все вкінці-кінців дійдемо до того чогось невідомого, до того, що прийнято звати "душею" нації. І психологічне розуміння нації приймають вкінці-кінців усі чесні й поважні дослідники національного питання\*). Доказати факт існування нації раціоналістичними методами, неможливо. Ще менш можливо раціоналістичними методами "усвідомити" якусь націю.

Хоч ми й дуже поважаємо авторитет "відомого педагога Ушинського", але ми завжди думали й тепер думаємо, що неможливо завести "рідну мову" в школах на Україні, покликаючись лише на цей науковий авторитет. Ми думали і думаємо, що українська мова в українських школах буде введена тільки тоді, коли кровю українською й українською силою буде відроджена українська державність; коли буде знайдена відповідна політична форма виявлення несвідомої, містичної, іраціональної волі народу до вільного, незалежного існування.

\*) Дозволю собі навести тут коротеньку цитату з останньої праці найбільше тепер у нас авторитетного дослідника національного питання Іп. Бочковського. "Всі дотеперішні спроби — пише він — об'єктивно-наукового збагнення істоти нації за посередництвом зовнішніх ознак, не вдалися. "Треба, сказати, завважає Челлен, що як лінгвістичне, так і генеалогічне (а ми додамо також і територіальне) полагодження тієї справи, збанкрутувало". Зовсім зрозуміло, що ця невдача змусила дослідників нашої проблеми шукати роз'яснення її істоти іншим шляхом, а саме психологічно суб'єктивною методою... Новочасна наука здебільшого прийняла це психологічне розуміння нації". (Національна справа, Відень, 1920, стор. 86).



Правдивість цієї нашої тези найкраще доказало зрештою само життя: всі наші дореволюційні "свідомі українці" — культурники, демократи і автономісти — перетворились в самостійників, коли революція вивела їх на якийсь час з редакцій, клубів і кабінетів та поставила лице в лице з отим реальним "не науковим" життям.

Всяка усвідомлююча — культурна і політична праця — є необхідним проявом національного життя. Без неї не можна навіть помислити існування нації. Але усвідомлювати можна тільки те, що **вже існує, що вже є в стані несвідомості**. Всі, як їх звуть, поневолені і несвідомі народи відродились і усвідомились в своїх школах тому, **що вони хотіли мати свою школу, що вони хотіли усвідомлюватись**. І питання усвідомлення якогось несвідомого народу полягає перш за все не в тому, щоб раціоналістичним методом — школою, наукою, "Марксом" і економією — доказувати йому, що він є нацією, а в тому, **щоби здобути для нього змогу себе усвідомлювати, змогу ставати нацією**.

Здобути цю змогу можна тільки **силою** його несвідомої, містичної, іраціональної волі бути собою. Не вміючи зорганізувати ту несвідому іраціональну силу народньої волі і не вміючи тією силою здобути змоги усвідомлювання народу — покладати одночасно всі свої надії на оце усвідомлення; — з початку усвідомити народ — джерело влади — а тоді будувати і організувати владу, це один з багатьох абсурдів, якими наша демократія намагається маскувати свою нездатність до політичної і національної творчості.

Коли якийсь народ буде "усвідомлюватись" виключно раціоналістичними методами сучасної демократії, то можна з певністю сказати, що такий народ ніколи не усвідомиться і ніколи свідомою нацією не стане. Раціоналістичними, хоч би найбільш демократичними методами, не можна доказати на Україні вищість чи кращість "українофільства" над "москвофільством" або "полонофільством". Чому мешканець бувшого "Юга Росії" має стати "українцем", а не "руським"? Чому в Галичині латинник (римо-католик) — одірвавшись від тамтешньої **містичної основи нації**, греко-католицької церкви — має оставатись "русином", а не стати "поляком"? — На ці всі питання раціоналістичної розумової відповіді знайти не можна. Коли в данім етнографічно-відміннім колективі містична ідея нації не існує хоч би в найбільш примітивнім стані, але як щось само для себе, щось невигадаюче доказів, то "доказати" національну окремішність такого колективу раціоналістичними "ученими" доказами, "видавництвами і школами" усвідомити національно такий колектив неможливо.

Що ж доперва, коли з ідеї нації зробити ще до того знаряддя внутрішньої політичної боротьби, яка все йде поруч з усяким демократичним усвідомлюванням народу. Що буде, коли кожна наша демократична політична партія буде в поняття нації на Україні вкладати інший культурний, соціальний, економічний і політичний зміст і прийнятими в демократіях методами буде при своєму усвідомлюванні народу



паскудити поняття нації, яке пропагують і усвідомлюють її політичні противники? Що буде, коли замість Української Нації, окажуться вкінці-кінців на Україні нації російська і польська, а поруч них тільки слаба, розбита в собі, демократична українська **партія**?

Почуття національної індивідуальности, в містичному і психологічному розумінні цього слова, задержалось, завдяки нашій демократичній минувшині, тільки в неясному, примітивному стані серед нашого етнографічного колективу на нашій землі. Це те, що прийнято в наших інтелігентських раціоналістичних колах називати "стихійною свідомістю". І тільки тому, що ми маємо ще трохи оцієї недонищеної нашою історією "стихійної свідомости", ми можемо стати модерною європейською нацією. Але щоб стати такою нацією і щоб у боротьбі за свою національну ідею видержати конкуренцію з іншими вже розвиненими, історично більш щасливими націями, ми мусимо цю нашу містичну, примітивну, неусвідомлену ще масами стихійну волю до буття нацією — поставити в такі зовнішні умови розвитку, щоб вона стала **свідомою ідеєю**, ідеєю зрозумілою і дорогою для наших мас так само, як розуміють і кохають свою національну ідею інші великі розвинені європейські нації.

Тими засобами і методами, яких уживає сучасна демократія, немислимо національно усвідомити несвідомий народ. Немислимо тими засобами і методами зорганізувати **силу** його несвідомого, стихійного національного почуття і тією силою **здобути** для нього такі зовнішні форми існування, які дали б йому змогу усвідомитись і стати свідомою нацією. Ані німці, ані французи, ані москалі, ані поляки, ані жодна інша нація не усвідомлювались, не ставали націями в дорозі демократичного плебісциту, демократичної, політичної і літературної агітації і демократичних установчих зборів. В розвитку всіх великих європейських націй (а наша нація, що має тисячелітню історію і сорок мільйонів, до "маленьких" ніяк не може бути причислена) помічається одна спільна риса. Всі вони перейшли через фазу персоніфікації вродженого їм містичного іраціонального почуття нації в образі так само містичного, так само іраціонального по свому походженні монархічного державного ладу.

Тільки тоді дрімаюче в народніх масах містичне, іраціональне почуття своєї національної окремішности **усвідомлювалось** ними, ставало ідеєю творчою, динамічною, — ідеєю національною — коли ці народні маси персоніфікували його в особі Маєстату Голови Держави і Нації. Маєстату, який стоїть понад усіми і який однаковий і один для всіх. Якого нікому не вільно, завдяки його дідичному, традиційному характерові, підмінити. Якого нікому не вільно ображати, і якого всі мають однаковий обов'язок поважати та обороняти.

Французька революція "на місці божественного права Монархів поставила божественне право народу". Ці клясичні слова служать найкращим доказом, що "божественне право народу", основа сучас-



них демократій, могло без небезпеки для нації і без знищення самої нації, прийти тільки тоді, коли в дорозі історичного розвитку витворилось було "божественне право Монархів" і коли народ в особі права свого Монарха навчився розуміти й поважати своє власне право. "Суверенітет належить народів. Він один, неподільний, його не можна вивласнити, він не підлягає передавненню" — ці слова французької конституції 1791 р. та їх логічний висновок: "Франція єдина і неподільна" — стали можливі тільки тоді, коли французька нація стала дійсно єдиною і неподільною завдяки своїй попередній, не підлягаючій, ані вивласнюванню, ані передавненню, ані поділу, єдиній монархічній державній владі. Для французів ідея нації стала Маєстатом нації і вони навчилися поважати Маєстат своєї нації не тоді, коли вони стали Народною Республікою. Монархії дали великим європейським націям оцей їхній свідомий патріотизм; дали непідлягаюче дискусії, всякому ясне, поняття Маєстату нації; дали несвідомим народнім масам настільки велику національну свідомість, що її досі ще не змогли знищити ані демократичні, торгуючі патріотизмом парламенти, ані оточені півнасмішкливою байдужістю, виборні національні президенти\*).

І наша нація, якщо вона має стати нацією, мусить перейти через стадію персоніфікації свого містичного іраціонального, стихійного почуття національної індивідуальності в особі репрезентуючого цю національну індивідуальність Голови своєї національної Держави. Ми досі не розвинулись в націю через те, що під час Руїни знищили свою козацьку монархію. Ввесь час від смерті Великого Богдана був для нашого національного розвитку, як слушно каже Драгоманов, "пропащим часом". Без надолуження того "пропащого часу", без збудування Українського Гетьманства-Монархії — у формі Монархії Трудової, яка найкраще відповідає нашим сучасним соціальним відносинам — ми на віки останемось нацією недорозвиненою, нацією в літературі, нацією-калікою, одною з тих, яких багато було і є ще й тепер в Європі.

Народ, в якому 90% не знає письма, не можна національно усвідомити демократичними "метеликами", "видавництвами" і партійними "лозунгами". Кожний національний державний лад мусить відповідати степені стихійної національної свідомості нації, степені її культурного розвитку і її внутрішнім соціальним взаємовідносинам — в протинному разі нація не матиме свого власного державного ладу, а не маючи свого власного державного ладу, вона не буде нацією.

Пустопорожній інтелігентський фразер — для якого байдуже, чи буде існувати нація, а важно тільки те, що про його "літературу" скаже "публіка" і "історія" — може собі дозволити на "последній

---

\*) Ось що пише, між іншим, відомий французький соціолог Сорель: "Демократія в усіх краях намагається зруйнувати сили, які ще хоч трохи піддержують в житті національні традиції". ("Materiaux d'une theorie du proletariat, p. 16).



модний фасон" якоїсь соціал-літературної утопії. Але кожний патріот (розуміється, в граматичному, а не в демократичному розумінні того слова), для якого доля батьківщини є його власна доля, мусить у своїй практичній політичній праці обминати "літературні моди", особливо в нас, де ввійшло в звичай "додумуватись і дочитуватись до українства". Зі стихійної, а не з літературної свідомости може вирости наша нація, і кожний з нас, хто життям, а не літературою з рідною землею зв'язаний, мусить перш за все з проявами тієї стихійної свідомости числитись.

Виростаючи самому з національної іраціональної стихії, маючи її в собі, в крові свого серця, старатись своїм розумом, своїм знанням повести її за собою, творити для неї розумні, раціональні, відповідаючі степені її стихійного розвитку, державно-національні форми життя — а не зі своєю літературою приходити до стихії і потім, безсило борсаючись, плисти по її потоку — ось на нашу думку — завдання кожного "чесного з собою" українського політика, для якого **Україна це життя, а не література**, і українська літературна праця це тільки засіб усвідомлювання і оборони того життя, а не **ціль**, сама для себе вистачаюча.

І коли прояви нашого стихійного національного життя трактувати поважно, з любов'ю, так як своє власне життя, коли не плювати на них і не дивитись на них з комічного боку, як це прийнято в нашій демократичній **літературі**, то обов'язком кожного політика є старатись усіми силами поважно з'ясувати собі і чесно усвідомити собі ці прояви.

Хлібороби малі, середні і великі, зібрані в Києві, в квітні 1918 року, проголошують Гетьманом Всієї України нащадка старого гетьманського роду, і тільки за Гетьмана існує фактично, а не в теорії, Українська Держава. Розуміється, можна **сказати**, вживаючи висловів наших інтелігентських "народолюбних" **літераторів**, що все це була "циркова комедія буржуйських і куркульських морд, розіграна під режисерством фельдфебельської німецької палиці". Але хто не має приємности належати до світил і творців сучасної української демократичної літератури і хто бачив тоді в Києві цих пригноблених, але завзятих українських людей, — що хотіли спасти свою працю і культуру своєї рідної землі від рук ідейних і кримінальних руйників — той мусить задуматись над питанням: чому ці люди, з яких 99½% не читали "усвідомлюючої" української літератури, в момент, коли важилась їх доля, проголошують **українську форму державного ладу**, проголошують **Гетьманство**, як найближчу і найбільше їм зрозумілу форму того ладу і чому за того, власне ладу, твориться дійсна Українська Держава, починає дійсно усвідомлюватись в своїх масах Українська Нація



І коли знову таки не стояти на українським демократично-літературнім становищі, що українець це "дурень або злодій"\*) , то треба думати, що в квітні 1918 року було не зібрання якоїсь банди такого роду "українців", а зібрання представників великої частини Української Нації і що в цьому зібранні знайшла собі вираз ота сама стихійна національна свідомість, що являється основою існування кожної нації. Ця наша національна свідомість, в своїй містичній іраціональній суті не гірша і не інша від національної свідомости всякої іншої великої європейської нації, у нас, в питанні національного державного ладу, знайшла якраз такий вираз, усвідомила себе в такій формі, яка степені її розвитку відповідає. При тім на тому зібранні хліборобів знайшла вона якраз ту саму форму, яку менше ясно, менше виразно приймає взагалі вся наша народня маса.

Бо тільки одним нашим демократичним літераторам не видно, що в реальнім, дійснім житті вся наша народня маса весь час намагається **персоніфікувати** свої національні змагання, усе зв'язуючи їх з іменем то одного, то другого популярного діяча. І робить вона це, не зважаючи навіть на всю завзяту агітацію, яку проти такої персоніфікації ведуть коло тих діячів їхні демократичні політичні приятелі. Нам здається, що в однім і другім випадку ми маємо до діла з одним і тим самим фактом прояву стихійної національної свідомости мас; з фактом усвідомлювання собі нашої національної душі в тій формі, в якій ми, покищо в стані її собі усвідомити. І більше зв'язані зі старою національною традицією хлібороби, проголошуючи більше свідомо дідовичного традиційного Гетьмана, — і позбавлені тієї національної традиції народні маси, менше свідомо персоніфікуючи "Україну" в особі того чи іншого "отамана" — всі ми, вся нація наша намагаємось знайти для виявлення нашої стихійної містичної національної душі таку реальну зовнішню форму національного існування, яка степені розвитку тієї нашої національної душі відповідає. Такою формою є **персоніфікація нашої національної ідеї в особі одного і єдиного для цілої нації Голови національної держави, символізуючого собою повагу, силу, єдність і неподільність цілої Української Нації.**

\* \* \*

---

\*) Прикладів такого відношення до своєї нації, до самих себе, цікавий читач може знайти скільки завгодно в численних сучасних творах демократичної української політичної літератури і публіцистики, особливо еміграційної. Найсумніше те, що оцей такий її тон і дух санкціонують своїм співробітництвом і співучастю імена поважних і чесних старших представників української демократії.



## ЛИСТ 5:

Про різницю між виборною персональною демократичною диктатурою і традиційним, законним, родовим та дідовим Гетьманством-Монархією і про те, як тільки відродження традиційного Українського Гетьманства у формах Трудової Монархії поставить український хліборобський клас в такі умови, при яких він, шануючи традицію, поступиться своєю більшою силою во ім'я ідейних, всенародних інтересів Держави і Нації, здобуде в той спосіб для себе в очах інших класів моральний авторитет і тому зможе вжити свою більшу матеріальну силу на будову Української Держави і на об'єднання Української Нації.

Незвичайно трудно писати для читаючої, вихованої на "літературі" публіки про питання, які літературними, раціоналістичними і діалектичними методами не можуть бути доказані. Для нас, українських хліборобів, питання Українського Гетьманства, це питання життя. Справа стоїть для нас надзвичайно просто: або буде Українське Гетьманство і ми, яко українські хлібороби, будемо існувати, або Українського Гетьманства не буде, і ми, яко українські хлібороби, перестанемо існувати. Ми, яко клас, будемо тоді росіянами, поляками, китайцями, інтернаціоналістами, ким угодно, тільки не українськими хліборобами. Наша стихійна національна свідомість, не знайшовши собі усвідомлення в єдине відповідаючій їй формі національно-державного існування, умре і як такі, ми умremo разом із нею, так само, як уже раз в історії національно були вмерли наші предки. В таких питаннях життя і смерті нема нічого страшнішого від усякої літератури. Условеснюючи життя, вона виймає з нього живчик і душу. Ціль життя: зробити, творити — підмінюється ціллю літератури: висказатись, написати...

Але в теперішніх часах від літератури не оборонишся. Особливо на Україні, де вся дотеперішня **свідомість** національна була літературою, а не життям. І в даному разі, коли питання Гетьманства, Української Монархії, є для нас питанням іраціонального життя, питанням діла, оборони і утвердження свого життя, — стає перед нами український демократичний літератор і питає: звідкіль Ви додумались до того, які Ваші аргументи, де Ваша логіка?

Розуміється, найкраще було б йому не відповідати, тільки своє діло робити. Але ба! український демократичний літератор має в своїх руках, як кажуть, шосту демократичну, й в наших демократичних часах, мабуть, найсильнішу "державу" — має пресу. Він не всилі нічого реального створити, але він усе може "ідейно" опоганити, оплювати, знищити і зруйнувати. І коли в нас, на Україні, обставини складаються так, що 99% людности мають національний інстинкт життя і стихійну національну душу, але не всилі собі цієї душі в творах розуму усвідомити, свого іраціонального життя в логічні, раціональні, літературні форми убрати — а 1% тільки пише, мудрствує і усвідомлює, але не



має в собі ані національної душі, ані національного інстинкту життя — то муситься вживати раціоналістичних методів літератури для оборони іраціональних фактів життя. **Муситься літературою обороняти національну душу від наших національно бездушних літераторів.**

"І чого вам непременно захотілось Гетьманства, Монархії? — питають нас літератори. — Така форма державна не відповідає сучасним здобуткам соціальної науки, вона абсолютно не підходить до сучасних демократичних часів і теорій, а тому її не можна провести в життя". "Ну, хай по вашому, народ наш дійсно намагається персоніфікувати свою національну ідею — додають інші, більше уступчиві. — Отже, він це зробить в особі якогось вибраного демократичним способом президента чи отамана і вам останеться теж об'єднатись коло того признаного народом вождя. Це буде і демократично, а разом з тим, матиме і персоніфікацію".

Отже, в цій демократичній літературній діалектиці знаходить собі вираз один дійсний факт сучасного життя. Нова монархія, нова династія не може повстати в часах, коли над життям панує преса і література. Родоначальники монархій і династій: "Богом дані" провідники нації не можуть появитись в добі, в якій загинула епічність життя. Богатирів не родяться при благосклонній участі кінематографів і репортерів. При пануючій тепер банківсько-бугальтерським погляді на світ торжествуючої демократії абсолютно немислима поява національного епічного героя. Його зараз візьмуть "на екран", зареєструють в пресі і літературі під рубрикою: "національні герої" і вкінці окажется, що на новоявленого національного героя вже взяла патент якась спритна інтернаціональна фірма.

Коли для якоїсь нації, щоб спасти своє існування, приходиться заводити у себе відповідаючий степені її стихійної національної свідомості монархічний лад — тепер, під час всесвітнього панування демократії — то вона мусить відмовитись від мрій про нову власну династію. Питання для неї стоїть так: або обставлена демократичною формою вибору персональна диктатура, як сурогат монархії, як демократичний спосіб обдурення демократії, або реставрація монархії в формі проголошення монархом нащадка одної з давніх, традиційних національних династій, що мають за собою те єдине, чого демократія сфабрикувати не може — силу національної традиції. В такій тільки формі стоїть це питання і перед нашою Українською Нацією: або виборний, демократичний популярний диктатор, або дідовий традиційний Гетьман.

Вага монархії для нації, як було вже вище сказано, полягає в тім, що оточена загальною пошаною єдина для цілої нації Особа Монарха персоніфікує в собі єдиний і обов'язуючий усю націю Маєстат Нації. Отже, і всяка демократична диктатура, коли вона має стати сурогатом Монархії, мусить бути всенародня, єдина і національна. Народившись в демократії, майбутній диктатор, опираючись на волю



народу, мусить знищити всіх своїх так само демократичних конкурентів і мусить остатись сам один. Тоді він буде єдиним і всенароднім. А щоб до того він став ще й диктатором національним, боротьба між майбутнім диктатором і його конкурентами, мусить вестись під гаслами національними. Тоді тільки він, як диктатор **найбільше** зпоміж інших вождів демократії **національний**, притягне до себе всіх репрезентантів національної традиції і при їх допомозі, прийнявши містичне хрищення традиції (коронація Наполеона), завершить свою перемогу над конкурентами, тобто перемогу над демократією, яка його породила і з якої він вийшов. Така була, є і буде історія всіх Наполеонів.

Чи може появись український Наполеон? Перш за все сама можливість такого питання означає факт, що Наполеона ще в нас нема. Появиться же на Україні **український**, а не якийсь інший Наполеон міг би (поминаючи вже такі досить важні моменти, що персонально мусів би мати хоч деякі спільні риси з Наполеоном і т. д.) при цій рішавчій у данім разі умові: найбільше крайні елементи української демократії, які все рішають у боротьбі демократії між собою, отже, і в боротьбі майбутнього Наполеона з його конкурентами, мусіли б бути настільки національно свідомі, що вони дали б перевагу іменно українському, а не чужонаціональному Наполеонові. Але власне та підтримка, яку досі крайні ліві елементи української демократії давали дотеперішнім кандидатам в українські Наполеони, свідчить, що поява такого українського Наполеона неможлива. Для того народ наш мусів би вже мати усвідомлену свою стихійну, неусвідомлену національну душу.

Тільки тоді, коли б народні маси вже мали розуміння свого "божественного права нації", коли б вони вже були національно усвідомлені, демократія, що народ для своїх цілей використовує, могла б і мусіла б вжити для боротьби між собою усвідомлене вже народом його право нації. Але народ, що не пройшов через свою власну монархічну форму виявлення свого стихійного національного почуття, не може усвідомити собі того почуття, не може мати національної свідомости. Без попередньої коронації українського законного, дідовичного родового Гетьмана-Монарха, не може відбутись коронація безтрадиційного, маючого за собою тільки закон удачника, Наполеона-Отамана.

Яка ж основна різниця між українським дідовичним Гетьманом і українським майбутнім Наполеоном? Та сама різниця, яка була вже в нашій історії між Юрієм Хмельницьким і Іваном Виговським... Перший, хоч молодий, недосвідчений, може навіть не зовсім своєму становищу відповідаючий, був у понятті цілої нації наслідником Батька, **законним Гетьманом**. Другий, хоч досвідчений, незвичайно здібний, розумний, був у понятті цілої нації **узурпатором**. За першим стояла національна традиція, отже сила так само містична і іраціональна, як



містичною і іраціональною є сила стихійної національної свідомості мас, на якій кожна національна традиція спирається. За другим тільки стояв факт його особистого щастя і сприту.

Щоб Гетьман-узурпатор міг зайняти місце Гетьмана-діди́ча, він мусів би мати за собою ще один іраціональний факт, факт сили. Але сили у Виговського не оказалось для тої самої причини, для якої не може бути сили і у майбутнього українського Наполеона. Він не зміг при допомозі крайньої демократії, яка одна тільки підтримує все і скрізь узурпаторів, побити своїх конкурентів, так само узурпаторів. І коли він, будиши чесним українським патріотом, кликав народ: ва Україну, то його конкуренти кинули клич: геть з Україною. А що боротьба за Україну вимагала великого морального зусилля, була боротьбою по лінії найбільшого опору, а клич: геть з Україною, ніякого морального зусилля не вимагав, ішов по лінії найменшого опору, то народ, який не мав у собі ґрунту для того великого морального зусилля, бо не встиг ще усвідомити собі своєї стихійної національної душі, все вибирав у боротьбі між узурпаторами тих, що йому предлагали лінію найменшого опору. Виговського замінив Пушкар, Пушкаря — Брюховецький, Брюховецького — московський воевода.

Петлюру, коли він тільки удержиться і скличе "предпарламент", поб'є Грушевський, Грушевського Винниченко, Винниченка Раковський. І нічого не допоможе таким українським патріотам, якими безумовно є і Петлюра, і Грушевський, і Винниченко, чіплятись всіми силами за народ. Демократичний узурпатор, щоб перемогти, мусить обдурити демократію. Але обдурити нашу демократію "Україною", стати українськими Наполеонами нашим узурпаторам не сила. Не сила тому, що для опори української демократії — для найбільше лівого "народу" — Україна — це покищо фікція. Україну можна там підміняти землею, комуноу, чим угодно, бо вона фікція. І фікцією буде вона там доти, доки єдина покищо українська національна сила: сила національної традиції, не зможе Україну в особі Голови власної національної Української Держави персоніфікувати. Хто підняв повстання проти діди́чного, традиційного Українського Гетьмана, мусить сам підробитись під Гетьмана і сотворити нову Гетьманщину, або щезнути. Це загальний закон, не тільки закон одної України.

Тому, наприклад, наші представники інтернаціональної соціалдемократії, підіймаючи повстання проти Гетьмана, раптом запускають традиційні оселедці і стають отаманами. Тому наші пророки світової революції, замість спокійно підготовлятись в соціологічних інститутах до своєї майбутньої провідної ролі в новім соціальному всесвітнім устрою, раптом повертаються спиною до прекрасної майбутності і починають хапливо вигрібати давно зотлілі кістки українських "татарських людей" та завзято шукати по українських демократичних родословниках родства між собою і старим огайдачачим запорізьким Мамаєм\*).

\*) Див. 1 число журналу "Борітеся — поборете".



Але ці фальсифікати національного, традиційного Гетьманства не вдаються.

Традиційно-національна коронація народнього вождя Наполеона могла відбутися тому, що сам обряд національної коронації вже мав в очах цілого народу свій зміст, вложений в нього попередніми, законними, дідичними традиційними монархами. І стала вона можливою тому, що "імператор" Наполеон в очах народніх мас перевищив, пере-ріс старих монархів "королів". Він показав свою дужу руку, якої вони вже не мали; він знищив усіх своїх ворогів, чого ті не могли вже зробити; він відновив старий державний апарат і спас Францію від рабства.

Неможливо кандидувати в національні Наполеони там, де народ не має ще в собі традиції національних монархів. І неможливо кандидувати в творці держави тим, хто виростає з традиції руїни й нищення держави. Якби панегірики не виписували гайдамаччині наші вчені і якби щиро та сердечно не позували на отаманів наші літератори, — народні українські маси мають про гайдамаччину і про отаманів свій незмінний і вироблений погляд. Згадують вони про них і говорять з півсоромливою, півпоблажливою усмішкою.

Бо ці маси народні інстинктом своїм і своєю традицією відчують те, що відомо кожному дослідникові нашої нефальсифікованої минувшини. Мамай і всякі інші "татарські люди", як традиційні руїники Української Держави, як ті, що кликали татар і кого завгодно проти своїх Князів і Гетьманів, нічим іншим, як тільки руїниками власної держави не були і нічим іншим по природі своїй не можуть бути. Ввесь їхній внутрішній зміст, образ, який вони своєю діяльністю в уяві народніх мас по собі залишили, це образ руйнування всякого державного ладу, це боротьба з усяким урядом. Вони персоніфікують собою тільки ту внутрішню українську деструктивну силу, яка витворилась на нашій землі в процесі хаотичної, неунормованої, примітивної боротьби між різними цивілізаційними впливами і з якою, зрештою, кожному будівничому державного життя на Україні треба дуже серйозно рахуватись. Але Мамай сам у ролі Гетьмана; Мамай і "татарські люди" в ролі творців і будівничих Української Держави, це тільки дрібні, трагікомічні фігури. Їх лубочний, несерйозний характер в такій ролі не стане, розуміється, іншим і від того, що до Мамає — під його традиційне дерево, з повішеними на ньому "жидами" і всякими розбитими "поміщицькими фортепіянами" — підмощуються сучасні демократичні літератори і деякі модерні університетські професори.

Демократичними засобами національно обдурити українську демократію і під видом демократичного Мамає проскочити в Українські Гетьмани — не вдасться нашим кандидатам в Наполеони доти, доки само традиційне українське Гетьманство, яке вони намагаються в той опосіб сфальсифікувати, не стане реальним фактом. Фальсифікат можливий лише тоді, коли вже є, коли реально існує те, що мається на



меті фальсифікувати. І коли признати, що без персоніфікації несвідомої, стихійної національної ідеї мас, ці маси не можуть національно усвідомитись, то єдиним засобом для персоніфікації української національної і державної ідеї є реставрація старинного, традиційного національного українського Гетьманства. Фальсифікат, або сурогат Гетьманства, в образі висунутого українською демократією демократичного Отамана, або в образі "вибраного на установчих зборах" президента — неможливий при сучасному стані витвореної нашою минувиною, стихійної, національної свідомості наших народніх мас.

Тільки реальна, дійсна, нефальсифікована державно-національна традиція може стати основою для будови реальної, дійсної, а не "літературної" Української національної Держави. Ця реальна, дійсна, **державно-творча, а не державно-руйнуюча, українська національна традиція** зв'язана нерозривно з поняттям Українського Гетьманства. З упадками Гетьманства падала й Україна. Хто хоче воскресити, відродити Україну, той мусить реставрувати Гетьманство. Всякий ворог Гетьманства, це свідомий, або несвідомий, ворог державного й незалежного існування Української Нації.

В старім нашім виборнім козацькім Гетьманстві було багато хиб, що не дали йому змоги здійснитися, втілитися в життя, стати тим, чим воно весь час, від Гетьмана Хмельницького починаючи, намагалося бути: формою державного незалежного існування Української Нації. Ідеї, думи Богдана Хмельницького не здійснені ще й по нині. І падало українське Гетьманство не тому, що воно вмерло, що ідейний образ Гетьманщини, витворений під час найбільшого напруження нашої національної енергії — за Хмельниччини — став реальним фактом життя, дозрів у житті і, дозрівши, виявивши себе, вмер, стратив свою душу, загубив усю внутрішню, творчу, динамічну силу. Ні! **"Слово"** Гетьманщини не стало ще й по сьогодні її **"тілом"**. І тому то ніхто з нас не може, як коло задубівшого трупа, спокійно й байдуже пройти коло питання Українського Гетьманства. Воно дратує і захоплює, воно викликає страшенну зненависть і родить безмежну любов. Над ним не можна поблажливо-байдуже посміхатись.

Бо Гетьманство Українське ще не збулось і не пережилося. Воно в тім образі, який сотворила про нього за Першого Великого Гетьмана Богдана Українська Нація, ще не здійснилось і не втілилось у життя. Всі хиби Гетьманства, всі його дотеперішні помилки, це борикання ідеї з життям, це опір хаосу, який він завжди ставить творчій, активній ідеї, що хоче і може його по своєму образу і подобию перетворити. Викликаний цими хибами та помилками упадок Гетьманства в XVII. столітті і його упадок у 1918 р. — це не агонія, а тільки спроба сил. Це не останнє зітхання того, хто вже набувся, хто перейшов уже через свій апогей, хто показав уже все, до чого він здатний, хто виявив уже весь заложений в ньому його творчий внутрішній зміст. Це тільки хвилева невдача, тільки помилковий крок того, хто може і хто хоче бути; того,



хто бореться з хаосом життя, маючи вже дані на те, щоб його поборо-  
ти: маючи вже свідомість самого себе, свідомість тієї своєї внутріш-  
ньої творчої сили-ідеї, яку він мусить втілити в життя, мусить в мате-  
ріальні, життєві форми убрати.

І тому навіть з усіма своїми хибами, з усіма своїми помилками, традиція Гетьманства, образ та ідея Гетьманщини, це покищо єдина наша національна сила, здатна до життя і до національної творчості. Поза нею, як підтверджує досвід, нема іншої сили, яка б могла відродити нашу Націю, яка б могла нам збудувати Державу. Кожний раз, як на поверхню життя виринатиме Україна — вирине неодмінно разом з нею і Гетьманство. І так буде доти, доки воно не збудеться, доки не втілиться в життя та ідея, яку поставила перед собою у хвилині найбільшого національного екстазу, розбуджена Великим Гетьманом Богданом, Велика Українська Нація. Без реставрації й завершення Гетьманства, не може і не буде існувати Україна. Тільки після здійснення, розвитку апогея і натуральної смерті Гетьманщини може прийти якийсь інший український державний і соціальний лад. Без здійснення Гетьманства всякий інший лад, що прийде на Україні, не може бути і не буде ладом національно-українським....

Кожна нація має тільки таку традицію, яку вона сама собі в своїй історії витворила. Кожна нація може мати тільки таку форму національно-державного ладу, який з цієї традиції виростає і на який цієї традиції вистачає. Нищити свою власну державно-національну традицію тому, що в ній є хиби й помилки, це значить не будувати, а руйнувати націю, це значить нищити самих себе. Досконалити цю традицію — тобто обережно відкидати з неї все, що в житті нації показало себе шкідливим, все, що для національної творчості оказалось нездоровим, і з любов'ю та пієтизмом розвивати те, що виказало свою творчу силу і життєздатність — ось завдання тих, хто будує, хто творить, хто живе життям нації, хто з життям нації зв'язує своє власне життя.

В нашій творчій, будуючій, державно-національній традиції Гетьманства дві його прикмети показали себе в житті нації шкідливими: його виборність і його залежність від чужих держав. І якраз ці дві прикмети хотів знищити в Гетьманстві творець української гетьманської ідеї, Великий Гетьман Богдан Хмельницький. Він під кінець свого життя всіма силами намагався установити дідову владу гетьманську, а союзом зі Швецією хотів він вибитись зпід залежності від московського царя, одначе необхідний для України тісний союз з Москвою при тім заховуючи. Це завдання, не здійснене під час "пропащого часу", що настав для України по смерті Хмельницького, стоїть знову сьогодні перед нами.

Ідея незалежності і суверенності Української Держави стає вже чимраз більше життєвим фактом. За свій гріх проти цієї ідеї запла-



тило в 1918 р. хвилевим упадком відроджене Гетьманство, хоч цей гріх мав навіть за собою поважні тактичні причини міжнародного характеру. І це найкращий доказ, що в теперішній стадії нашої національної свідомости неможливо помислити собі існування Українського Гетьманства, як форми несuverенного, залежного існування Нації. В поняттях тієї нашої теперішньої національної свідомости тільки одно Гетьманство на Україні не має права зрікатись ідеї повної незалежності Нації. Бо Гетьманство під чужим протекторатом, це вже пройдена нашою нацією, це вже усвідомлена собі стадія життя, це вже випробувана форма нашої національної традиції, і при тім, це форма, що в житті нації себе не оправдала. Вертатись до неї — це значить іти назад, творити шкідливу реакцію. В боротьбі за життя та існування не можна безкарно задержувати те, що для існування власне показало себе небезпечним і шкідливим.

З тих самих причин неможливо вернутись до Гетьманства виборного. Виборне Гетьманство перестало б бути Гетьманством, стало б неможливою для здійснення демократичною диктатурою. Коли вся сила Гетьманства, все його величчє, творче, динамічне значення для Нації лежить в творчій силі того образу нашої державно-національної традиції, який воно собою для цілої Нації виражає, то носителем цієї традиції, Гетьманом України, може бути тільки той, хто на підставі традиційного дідичного права ту традицію персоніфікує. Гетьманом України може бути тільки нащадок гетьманського, зв'язаного з нашою державно-національною традицією роду.

І тільки тоді, коли б ні один з наших Гетьманських родів не оказався до Гетьманства здатний, могла би бути мова про покликання якоїсь чужої династії, зв'язаної тільки посередньо з традицією нашого національно-державного життя.

Бо тільки той, хто має за собою свою родову, дідичну гетьманську традицію, має право собою, своєю особою нашу державно-національну гетьманську традицію персоніфікувати. Тільки такої дідичної гетьманської традиції не можна нікому ані сфабрикувати, ані придбати так само, як не можна сфабрикувати традиції державно-національної. На традицію державно-національну не може претендувати і не може її монополізувати якась одна партія чи частина нації. Так само і особи Гетьмана, який має за собою гетьманську дідичну традицію родову, з державно-національною традицією тісно зв'язану, не може використовувати для своїх цілей одна партія чи частина нації. Особа дідичного, родового Гетьмана належить цілій нації і стоїть понад усіми класами, тимчасовими урядами, партіями, групами і членами Нації так само, як цілій Нації належить і понад усіми її частинами стоїть та традиція державно-національна, що її Гетьман дідичний законно, на основі своєї традиції родової, персоніфікує.



Маєстат Української Нації, коли він дійсно має бути єдиним і однаково дорогим для всіх українців Маєстатом, а не товаром на політичну спекуляцію, мусить бути вирваний зпід ніг партійних політиків, мусить бути поставлений за межі їхнього досягнення, мусить бути врятований від їхнього партійно-політичного вжитку. В противному разі не буде на Україні Української Нації, а буде тільки самоїдствуюча українська партія. Але це може статися тільки тоді, коли Маєстат Нації буде персоніфікований Головою Національної Держави, який є Головою на підставі чогось, що від нього особисто не залежить. Отим чимсь, чого не можна придбати ані спритом, ані щастям, ані за гроші, ані силою — є право родової традиції, впливаюче з традиції цілої Нації.

Тільки перед таким понадособистим, традиційним, загальнонаціональним правом схилять свої булави, здобуті в тяжкій, кривавій праці, всі наші чесні патріоти-отамани. Тільки біля Особи, на яку жодна партія не може взяти партійного патенту, бо ця Особа не з партійної сили, а з сили всенациональної традиції виростає, — об'єднуються всі наші посварені між собою, роз'єднані і розбиті українські партії. Тільки тоді буде знайдена нарешті ота гаряче бажана всім нам **єдність національного фронту**, коли на чолі цього єдиного фронту стане Особа, що має на це зверхне над усіма нами — будь ми отамани, лідери, заслужені патріоти, чи звичайні українські громадяни — всенациональне, традиційне, не нею особисто, а минулим життям, традицією цілої нашої Нації придбане право.

І тільки такому, впливаючому з всенациональної державної традиції і персоніфікованому в Особі родового, дідичного Гетьмана, Маєстатові Української Держави і Української Нації скориться найдужчий на Україні наш хліборобський клас. Він ніколи не піде, він не може піти за безсилими демагогами-диктаторами, що свої партійні або особисті цілі прикривають різними фальсифікатами Гетьманства. Тільки традиційному, а через те всенациональному і понадпартійному Українському Гетьманові, а в його Особі — понадпартійній, понадклясовій і всенациональній Українській Державі буде вірою і правдою служити нова, чесна, державно-творча селянська хліборобська аристократія, займаючи в Державі своє місце поруч з такою ж аристократією духовною, пролетарською, військовою, інтелігентською, промисловою і т. д. Тільки во ім'я персоніфікованого в такій Державі Маєстату Нації та ідейного інтересу цілої Нації найдужчий хліборобський клас поступиться своєю реальною більшою силою і своїми егоїстичними інтересами перед інтересами інших слабших українських класів.



Без відродження й реставрації державно-національного традиційного Українського Гетьманства в особі проголошеного Головою Держави родового, діличного Гетьмана, не буде сотворено на Україні таких умов, при яких найдужчий на Україні хліборобський клас зможе поступитися своєю більшою реальною силою во ім'я ідейних, всенациональних інтересів Держави і Нації, зможе здобути для себе в очах інших класів необхідний моральний авторитет, і тому зможе вжити свою більшу силу на будову Української Держави і на об'єднання Української Нації.

Ось шоста основна точка нашої політичної "орієнтації".

\* \* \*



## ЛИСТ 6:

Ідея відродження традиційного Українського Гетьманства у формах Української Трудової Монархії — це ідея нового аристократизму та нового монархізму; і тільки відроджена і нова українська державно-творча національна аристократія зможе своїми ділами здійснити цю ново-монархічну українську державно-національну ідею.

Єдиною основою, на якій може відродитись Українська Нація і зорганізуватись Українська Держава, є наша державно-національна традиція, зв'язана тісно з традицією Гетьманства. Ця традиція є. Вона існує, вона здатна до життя, як показали нещодавно минулі події: факт реставрації Гетьманства і фактичне існування Держави Української тільки за Гетьманства\*). Якби тієї традиції державно-національної у нас уже не було, то поняття Української Нації було б літературною фікцією, а будова Української Держави — політичним блефом. І всяка державно-національна українська політика була б тоді не творчою, будуючою, громадською працею, а мексиканським спортом "для любителів" — як кажуть росіяни — сильных ощущений". Кожний порядний чи чесний українець, який би не бажав стати агентом, авантюристом чи шарлатаном і хотів би зберегти своє добре ім'я, мусів би тоді, як можна швидше, всяку українську політику покинути і, вибравши літераторську, професорську, чи якусь іншу філософську професію, задовольнити свої громадські інстинкти або глибокими студіями над майбутнім соціальним ладом, або писанням "общепользних і дешевых

\*) Навіть В. Винниченко — якого не можна запідозрити в бажанні умисне вишуквати і підкреслювати існування нашої державно-національної традиції, — в одному з романів, писаних ще перед війною, підмітив факт впливу тієї традиції на розбудження національної свідомості. В психології одного з персонажів цього роману — звичайного собі, як і 99% нашого народу, зденационалізованого малороса — наступає глибокий переворот, коли він довідується від героя роману Вадима про те, що колись дійсно існували українські гетьмани. Ось як змальовує автор цю картину з життя: "Ну, коли так — раптом рішуче тріпнув головою Генадій Трифонович — то розговор тепер буде другою. Позвольте вас спитаться: чи ето есть десь у книжках? — Вадим навіть назву одної книжки йому сказав. Старий, дивлячись у стелю, кілька разів повторив наголовок... Гетьмани, видно, серйозно і глибоко схвилювали його. Він не міг їх забути і ввесь час вертався до них, дивувався, хмивав і, помітно, все більш і більш приймав у свою свідомість. Але гетьмани не могли ж самі по собі існувати. Як ні як, а царі. Всякий же цар мусить мати своє царство, державу, царедворців, військо. І все це було хохляцьке, малоросійське. Тоді якийнебудь зайда-кацап не міг сказати природному малоросові на його землі: "пашол вон, бо я тут хочу сісти"! Це вже чорта з два! — І от ще що з неохотою цікавістю відмітив Вадим (це улюблений автором герой роману, соціаліст і літератор, В. Л.): як тільки старий серйозно повірив в існування гетьманів, він зразу ж немов чудом якни став далеко чистіше говорити по українському. Він, певно, не брехав, кажучи, що відвик, що все життя не балакав українською мовою. А тут раптом згадав і заговорив, і що далі, то вільніше, без ніяковости, а навіть з завзяттям якимсь, з викликом гордості. Мало того: коли він говорив про "кацапів", в тоні його чулась вже образа... І видно було, що не тільки за те образа, що в нього хотіли одняти службу, а за щось більше, давнє, за щось таке, про що він і сам не знав, що воно — образа. І тим більше вона тепер виростала, чим ясніше йому ставало, що це була образа, що він міг би вже давно образитись"...

Чи стихійне поширення української мови та пошани до самих себе, і взагалі поширення національної свідомості іменно за часів теперішнього відродження Гетьманщини — що підкреслив навіть в одній зі своїх промов інший український соціаліст, небіжчик Ткаченко — це не явище того самого порядку?



книг для малоросійського народу", наприклад, "Про різачку", "Про те, як земля наша стала не наша", "Про те, звідки пішло слово Україна і куди воно шезло" і т. д., і т. д.

Але, не бажаючи бути утопістами, ми мусимо рахуватись з сумним фактом, що наша державно-національна традиція під теперішній час ще надзвичайно квола. Якби не те — ми б уже досі, розуміється, були і державою, і нацією. Двісті літ пів-державного і пів-національного існування не можуть для ніякої нації пройти безслідно, не викликавши духової руїни. А до того наша державно-національна традиція, ослаблена історичним лихоліттям, ще поборюється без перестану ворожими до нас зовнішніми силами; вона завзято нищиться нашими власними внутрішніми українськими руїнниками і, врешті, їй найбільше погрожує **роз'єднаність та слабкість тих, хто має обов'язок і хто береться її обороняти.**

Ніяка зовнішня сила до реставрації і відродження нашої державно-національної гетьманської традиції нам не допоможе. Хіба така, яка сама заінтересована в існуванні великої і сильної Української Держави. Але навіть у тім випадку, як показує досвід недавнього минулого, союзник починає іноді лякатись тієї Гетьманської України, яку він будувати допомагав і починає одною рукою нищити те, чому він допомагав другою. Українська Гетьманська Держава, побудована на основах нашої старої національно-державної традиції, усвідомлює стихійне національне почуття сорокмільйонного народу і тому не підходить до ролі скромненького українського буфера, ані до повернення України в чемну, слухняну колонію. Таким завданням, як показує досвід, більше відповідають народні і радянські республіки.

В даний момент ніхто в Європі сильної і великої Української Держави собі не бажає. Навпаки, є багато сил, що власне заінтересовані в тому, щоби ніякої України не було, або, щоб вона була якнайслабша. Тому при відбудовуванні нашої державно-національної традиції і при реставрації Гетьманства, ми не тільки не можемо покладати надій на допомогу якоїсь "орієнтації", а навпаки, мусимо бути готові, що різні зовнішні сили будуть нам у тому на скільки можливо заважати.

Так само не повинні ми забувати й того, що нашу державно-національну гетьманську традицію будуть поборювати різними демагогічними засобами всякі внутрішні українські руїнники під проводом великого числа наших невдалих Наполеонів. Удалий Наполеон (у тих розуміється, націй, які здатні мати своїх Наполеонів), повставши проти старої національно-державної традиції і, здобувши силу та владу при допомозі найбільше "лівого" народу, завжди вертає вкінці-кінців до тієї традиції і завжди продовжує її далі в дещо змінених формах. Наші ж невдалі кандидати в Наполеони, повстаючи так само проти старої державно-національної традиції — проти Гетьманщини і Гетьманів, — але не маючи сили здобути собі владу і сотворити щось кращого, рішають, що їх самотнім, мовляв, історичним призначенням є тільки нищити та донищувати останні сліди тієї старої української державно-національної традиції.



Вони, звичайно, як показує наше минуле й сучасне, не хочуть чесно допомогти іншим українським силам будувати Українську Державу, переконавшись, що вони самі до того не здатні, що ґрунту в нашій народі для українських Наполеонів немає. Замість поступитись во ім'я патріотизму своїми еґоїстичними інтересами, вони хапаються за зовнішні сили, коли вже своїх власних не стало, заключають різні "угоди" з сусідами України і вкінці-кінців стають їхніми звичайними агентами. Або ж нишпорять вони поміж "народом" та ширять завзято серед нього внутрішню руйну, перетворюючись поволі в Махнівщину політичну та літературну.

В своїх низах український руйник палить бібліотеки, музеї, двори, нищить пам'ятники, муровані будівлі, — одно слово все, що нагадує про минувшину і культуру. А в своїх верхах, він іде на службу до дужчих сусідів і творить для них українські васальні держави-буфери, або ж кидається в науку та літературу і оправдує там "неминучу варваризацію життя", доказуючи, що вже й сам Шевченко належав "по складу своїх поглядів" до партії есерів, що руйнування власної держави вихвалювали всі українські історики, мало не від Нестора Літописця починаючи, — що найбільшими й найрозумнішими державними мужами на Україні були всякі давні "люди татарські". Бо ж і вони — ці "люди татарські" — так само, як їх теперішні нащадки по духу, своїх Князів та Гетьманів виганяли, всяких "татарів" проти тих Князів та Гетьманів на Україну кликали і — в нагороду за ласкаву допомогу — їм синів своїх, замість до свого гетьманського війська, в яничари посилали, а дочок ханам та всяким баскакам в дарунку до гаремів віддавали.

Пам'ятаймо, що для великого числа здеклясованої, позбавленої стихійного, вродженого українського патріотизму, української інтелігенції, яка отим політичним та літературним руйництвом промишляє, ідея власної Української Держави зовсім чужа, а сама ця Держава непотрібна. Пару літ тому назад кожний український державник був для неї або "дурень", або "провокатор". Так само чужа, ворожа та зненависна для неї єдине тепер реально можлива Гетьманська Українська Держава. Але навіть своїх власних державних творів вона врешті-решт не хоче підтримувати. Народня Республіка — занадто отаманська і права. Радянська — занадто комісарська і ліва. Вожді тих республіканських українських держав ідеальні, поки "виганяють Гетьмана". Вони одіозні, коли самі стають отаманами чи комісарами.

Гетьманщину, на думку цих інтелігентів, будували "чужі пани" і тому її треба було знищити. Але коли стали будувати республіку свої ж таки патентовані, літературні, соціалістичні, демократичні і "свідомі" українці, то ті ж самі інтелігенти, придержуючись, мабуть, демократичної мудрости, що "не буде з Івана пана", охристили самі себе устами найдемократичнішого українського письменника "гергепами" та виїхали за кордон. І вся ця державна імпотенція, та якась патологічна зненависть до самих себе і до власної держави прикри-



вається у них гаслами "добра народу", сполучується з фарисейською тугою за ідеальною, райською, безклясовою, безцентровою, безурядовою, всесвітньою, федеративною, народовладною республікою, яка управлятиметься вченими волхвами та кудесниками без усякого примусу, а самими тільки магічними заклинаннями, в роді: "борітеся — поборете" і т. д.

Чи може українська частина такої ідеальної всесвітньої республіки бути збудована при допомозі Польщі, большевиків, світової революції і інших зовнішніх сил, яким передають державну творчість на Україні українські літератори-анархісти — це діло вождів і пророків отих ідеальних республік. Чи можна пересаджувати дерево гіллям у землю, а корінням догори, і чи можна завести у себе соціальний лад, витворений іншими націями на підставі інших національних традицій — це питання для тих, хто, не маючи ні одної путньої фабрики, збирається заводити на Україні "соціалізацію промисловости і пролетарський комунізм". Як можна зорганізувати на Україні упорядковане, розумне громадське життя, культивуючи "рідні звичаї" самовирізування, варварства і анархії, — це можуть в теперішніх демократичних часах знати тільки теоретики державного права Мамаїв і "татарських людей", люди, що мають академічну, професорську освіту.

Звичайний же український громадянин — якому грамотність дана Богом не на те, щоб дурити простаків та недолітків, проповідуючи їм чудеса, в які він сам не вірить — і політик, який політикує не для слави, а щоб мати для своєї праці, для своїх дітей і для своєї нації упорядковану національну державу, — мусять бути готові на таку болючу несподіванку, як зненависть багатьох пишучих українських інтелігентів до будови власної держави. Бо нищення державно-національної гетьманської традиції, на якій тільки й може бути побудована Українська Держава, стає єдиним оправданням власної безсилости для всіх непризнаних українським народом кандидатів у народні вожді.

І коли зникнуть послідні державні субсидії, якими ще сьак-так підтримується український "державний інстинкт" отого роду літераторів, то **"нерішучість і вагання"**, з якими — кажучи словами професора Грушевського — соціалістичні українські партії приймали гасло незалежної України\*\*), воскреснуть напевно з вибуховою стихійною силою. Для безтрадиційної, "додумавшоїся до українства" інтелігенції багато вигідніше врешті-решт бути провідниками і вождями **українських партій** та монополіними представниками екстериторіальної, недержавної, співаючої та пишучої вірші "української нації" в демократичній Росії та Польщі, чим займати відповідне своїм літературним здібностям становище в міцній і дужій клясовій національній Державі Українській. Відродження і реставрація української гетьманської державно-національної традиції буде мати серед багатьох здеклясованих, занархізо-

\*) "Борітеся — поборете", № 1, стор. 47.



ваних і політично імпотентних українських інтелігентів найбільше завзятих, найбільше неперемінливих у засобах боротьби противників. А що в їх руках майже вся українська преса і література, то з отим трагічним для України фактом треба, на жаль, серйозно рахуватись.

Але і ці зовнішні і ці внутрішні ворожі сили вкінці-кінців не так уже дуже страшні. Вони виявляють собою звичайний опір, який стихія життя завжди ставить кожній ідеї, що намагається цю стихію по своєму образу перетворити, що здатна по своєму образу творити нові форми життя. Внутрішня, власна сила ідеї від тих ворожих до неї сил не залежить. Вона міряється і буде мірятись силою завзяття, силою віри і творчої здатності тих, кого ця ідея захоплює, хто її репрезентує, її ширить і втілює в реальні форми життя. Чи зуміємо ми, гетьманці, нашій українській державно-національній, традиційній, гетьманськомонархічній ідеї всею душою віддатись, її оборонити, скріпити і провести в життя — ось від чого залежить майбутнє Гетьманства, наша власна будуччина і будуччина Української Держави і Української Нації.

І тут, щоб знову таки не бути наївними мрійниками-утопістами, ми мусимо ясно усвідомити собі ті великі небезпеки, які серед нас же самих нашій власній ідеї погрожують.

Отже перш за все, ми ще ідейно не об'єднані. Образ Гетьманської України, який ми всі винесли з нашої історичної традиції, з народніх переказів, з наших родинних пам'яток і родинних спогадів — у всіх нас далеко ще не однаковий, не однаково ясний. Неоднаковий і неясний він тому, що в нашій минулій історичній лихолітті покалічилась, поділилась і упестрилась сама наша державно-національна традиція, з якої наша ідея виростає.

Для одних з нас Гетьманство — це вже тільки пуста форма без змісту: шапка, булава і військовий парад — маріонеточна, театральна бутафорія. Для других воно в'яжеться з поняттям якогось напівнаціонального і напівдержавного, провінціального існування: то щось в роді малоросійського генерал-губернаторства в залежності від Москви, — то знову щось в роді комісарства над послухними польській Річипосполитій козацькими отаманами, в залежності від Польщі. У третіх, врешті, це звичайна літературна романтика, пообідні мрії про старе Запорізьке козацтво, ніжні пахощі давно зів'ялої квітки, мелянхолійна любов до давно померших форм національного життя — любов без сили екстазу, без здатності творити нове життя.

Між тим силу творчу, здатність до втілення в сучасне реальне життя може мати тільки ясний одноцільний образ живого майбутнього Гетьманства, виростаючий з творчої суті нашої державно-національної традиції, а не з її померших різноманітних, випадкових і, як показалося, нежиттєздатних форм. Творча суть нашої державно-національної традиції — це традиційне змагання великої і дужої Української Нації до здобуття собі вільного та незалежного, організованого та



розумного національного існування на своїй власній землі. Образ майбутнього, який ця традиція минулого ставить перед нами, це образ Гетьманства, як єдине можливої форми такого існування: але Гетьманства дозрілого, розвиненого, визволеного з давніх помилок, Гетьманства завтрішнього, а не вчорашнього.

В кім велика любов до рідної української землі не оживила її державно-національної традиції, не примусила пережити в собі ту традицію на те, щоб, придбавши її великий досвід, далі її своєю власною творчою працею продовжувати — у цього ясного і творчого образу будучого Гетьманства не може бути. Бо творчий образ Гетьманства — це не розпливчасті тіні мертвого минулого, які не можуть бути провідниками життя, а виростаючий з живої, пульсуючої в крові нашого серця державно-національної традиції, реальний, живий і ясний дороговказ.

Він стоїть перед нами, а не за нами. Він стоїть над хаосом реального життя, що своїми важкими зламами завалило всі шляхи кругом нас. Контрастом між своїми ясними виразними формами і оточуючою нас хаотичною дійсністю він викликає непереможне бажання боротись за втілення в життя тих його форм. Ці ясні й виразні форми хочемо ми коло себе мати, а не румовища руїн і не безладний хаос. Не лякайтесь хаосу, не плакати над руїнами, марно не надіятись обдурити хаотичну дійсність, а **перемогти хаос** — ось в тім категоричнім імперативі вся творча життєва здатність кожного ідейного образу. Бо тільки з хаотичної дійсності можна на подобиє ідейного образу будувати нові форми життя.

Але щоби бути здійсненим, щоби бути втіленим в реальне хаотичне життя, образ ідеї Гетьманства мусить бути для всіх нас, гетьманців, однаковий і ясний. Він мусить виразно виділятися над хаосом і мусить він бути один. Тільки тоді він дасть нам ту єдність і ту організовану силу, без якої не можна перемогти хаосу, не можна зрушити з місця його тяжких глиб. Коли кожний з нас бачитиме перед собою інший образ Гетьманства, — коли ми не знайдемо в собі стільки захоплення і стільки любови до своєї ідеї, щоб прийти до собі подібних, — об'єднатись з усіми, хто в цю ідею вірить, — знайти і вихопити в цьому об'єднанні єдність образу спільної ідеї і тоді всім разом, єдиним організованим фронтом, за здійснення цієї ідеї в бій піти — то праця всіх нас буде Сизифовою працею. Вона стане вкінці тільки ще одною відміною безплідної української літератури, стане оляповатим і бездушним, політичним "малоросійським любительським спектаклем"...

Ми досі ще ідейно не об'єднані. Але це станеться в процесі громадської політичної творчости. Багато небезпечніше те, що ми у великій мірі здеморалізовані, що в нас самих є елементи розкладу, які, в свою пору не знищені, можуть нас зробити до всякої політичної творчости нездатними.



Ідея Українського Гетьманства — це ідея **нового** монархізму і **нового** аристократизму. Їй погрожують — з одного боку: гниль, яку залишив по собі серед нас розвал старого монархізму і старого аристократизму. З другого: зараза модерного республіканства і модерної буржуазної, соціалістичної, комуністичної та всякої іншої демократії, яка залазить з усіх усюд в наші ряди.

Ми монархісти. Але ми не хочемо повороту помершого монархічного ладу ані відродження монархії в її минулих, виродившихся формах. Ми не хочемо, як ті монархісти з часів розкладу монархії, **використовувати для себе** монархію, яку хтось колись сотворив, а **хочемо-творити в образі Гетьманства нову монархію**. І ця наша нова монархія, Гетьманство, не може бути диктатурою одної касты, за яку та каста зубами держиться, а вся решта з її зубів шматок за шматком, через поширення "конституційних і демократичних прав", собі вириває.

Гетьманство — це символ єдності Української Нації і сили Української Держави, персоніфікований в особі традиційного, національного дідиного Гетьмана. Воно стоїть понад усіми кастами, партіями, класами і до нікого в нації спеціально не належить так само, як не може до когось спеціально належати і чийсь монополем бути само традиційне поняття Української Нації. Гетьманство об'єднує собою в одну національну цілість поодинокі класи людей, що живуть на Українській Землі, — класи, природно зорганізовані в своїх автономних політично-економічних "радянських" чи інших формах власної класової організації.

Гетьманство — це Трудова Національна Монархія, **це персоніфіковане в особі Гетьмана єдино-владство ідеї Нації** над цілим працюючим, продукуючим трудовим народом і всіми його класами, а не монархія-єдиновладство одної якоїсь касты — чи бюрократів, чи комуністів, чи конституційної демократії — над рештою нації. Воно, як верх піраміди, коронує собою труд цілої Нації, зорганізований в класових трудових установах усіх класів, а не приголомшує брехнею і терором розбите і розпорошене тіло нації, щоб використовувати національну працю на користь тільки одної касты: комуністів, бюрократії чи конституційної демократії.

До Гетьмана приходять в своїх окремих класових організаціях усі ті, кому дорога єдність Нації, кому потрібна єдина державно-національна організація всієї національної праці. Приходять на те, щоби біля нього свої окремі класові організації об'єднавши, національну єдність усіх класів, єдність цілої Української Нації сотворити і Державу Українську збудувати. Вони йдуть, щоб традиційному Гетьманові Українському зруйновану всенациональну єдність та державну силу воскресити допомогти, його іменем руїну побороти, а не використовувати його Особу і персоніфіковану в його **Особі** українську державну, об'єднуючу монархічну ідею кожний для себе, кожний для своїх власних егоїстичних інтересів.



Хто заражений трупним ядом виродившогося бюрократичного чи конституційного монархізму, або божевільям його покидька: диктатури комуністів; хто приходить до гетьманців, щоб забезпечити собі заздалегідь двірську, комісарську чи якусь іншу посаду, щоб одержати нагороду, концесію чи привілей, щоби здобути собі про запас вигідний монополі на майбутні блага нового державного ладу — тому місця серед нас немає. Бо Гетьманство Українське це не звиродніла монархія — не дійна, вигодувана батьками корова, яку сини, по батьках одидичивши, перестали годувати, а тільки доять. Гетьманство це нова форма державного життя нашої Нації, яку ми для синів і нащадків своїх тяжкою працею, жертвами й посвятою ще повинні допіру сотворити. Хто хоче посад, нагород, концесій і всяких інших благ від своєї зручної політики — хай собі йде в республіканську, буржуазну, соціалістичну чи комуністичну демократію. Там при виборах президентів, при змінах правителів, настановлених "волею народу", заховались ще всі темні сторони старої монархії. Спонуляризувавшись і здемократизувавшись, вони там стали тільки більш доступними. Підлещуватись, дурити, підкуплювати, бути куртизанами далеко легше і зручніше при президентах, совнаркомах і при "сувереннім народі", ніж це було при виродившихся монархіях...

Ми хочемо аристократії, але здорової, міцної, до творчости здатної, а не штучного консервування аристократії здегенерованої і безсилої. Ми думаємо, що таку нову аристократію витворить в своїх класових організаціях кожний український клас на підставі власної класової традиції і власної класової селекції. **Найкращі між хліборобами, найкращі між військовими, найкращі між робітниками, найкращі між інтелігентами, найкращі між промисловцями і т. д. — ось нова українська аристократія.**

Мірилом вартости кожної дійсної аристократії є її здатність творити нові цінності, будувати, організувати життя. Остаточне завдання кожної демократії: захопити в свої руки сотворене предками національне добро і його різними "справедливими" демократичними способами поміж себе поділити — вже у нас на Україні майже виконане. Тим нащадкам старої аристократії, що приходять до нас і питають, чи не можна би на підставі своїх старих аристократичних привілеїв одержати більший пайок при демократичнім грабіжі національних складів — ми кажемо: національні українські склади вже розграбовані, а поділом награбованого ми не промишляємо. Ми хочемо об'єднати тих, хто здатний почати творити нові склади, а не тих, хто знає "по-слідній і найсправедливіший спосіб", як їх з користю для себе дограбувати. Ті хай ідуть до буржуазної, соціалістичної, комуністичної і всякої іншої демократії.

Нащадки старої шляхецько-козацької аристократії — дворянський і козацький стан хліборобського класу — при реставрації Гетьманства повинен і має обов'язок відограти велику роль. Бо ж серед них — людей землі — найбільше жива ще наша стара державно-національна



традиція; бо ж вони по природі своїй, як і всі хлібороби, мусять бути стихійними монархістами-гетьманцями, а маючи більшу освіту, повинні перші гетьманську ідею для себе і для других усвідомити. Але на жаль, демократична зараза вносить страшні спустошення в ряди нашого дворянства, ослаблюючи тим самим ряди і силу цієї частини українських гетьманців.

Багато нашої старої аристократії, на жаль, забуло вже про свою первісну й основну аристократичну традицію: традицію жертви в ім'я держави і творчості державної; забуло про ту безліч праці і посвяти, яку поклали її предки в будову минулих форм нашого державного життя. Звикши в часах розвалу старої монархії та старої аристократії тільки використовувати для себе пануючу форму державного ладу — об'їдатися в дослівнім і переноснім значенні цього слова — та частина нашого дворянства нездатна вже ідеєю нової державної творчості захопитись і на жертви, яких ця творчість вимагає, піти.

Вона намагається пристосуватись до хвилевої переможниці — демократії; вона хоче лише урвати, що можна для себе від пануючого демократичного державного розвалу, так само, як намагалась вона використовувати для себе померший, звироднілий монархічний лад. І ми бачимо, що всяка буржуазна, соціалістична і комуністична демократія має на своїх послугах князів, графів, баронів і дворян, які одержують від неї всякі блага в заміну за своє ім'я, за свою більшу культуру, вихованість і політичну здатність. Але це не є державна творчість, тільки пристосування себе до форм державного розвалу. Не боротьба за нові, вищі форми державности, а боязливе, хамське втікання з небезпечного аристократичного фронту на безпечніший демократичний тил — втікання, сполучене з глибокою погордою, якою здемократизовані і здеморалізовані аристократи платять в глибині душі тому, кому вони допомагають руйнувати різними демократичними способами останні сліди організованого, державного, національного життя.

Доля цих здемократизованих і здеморалізованих дворян для нас врешті-решт байдужа, бо в'яжеться вона не з нашою долею, а з долею цілої демократії. Не байдужим для нас, натомість, мусить бути те, коли здемократизовані дворяни приходять до нас і намагаються прищепити нам, хліборобам-гетьманцям, свою демократичну політичну тактику, свій деморалізаторський демократичний світогляд.

Коли нам пропонують перетворитись під фірмою Гетьманства в дворянську велико-землевласницьку демократичну партію, викинути зпоміж себе не-дворян і, здемократизувавши відповідно до поняття "простого народу" свою ідеологію, піти з отими демократичними гаслами "в народ", щоб його по методу всіх інших демократичних партій обдурити — то ми мусимо зразу ж заявити, що ми на таку демократичну тактику ніколи й ні завіщо не пристанемо. Дворянство наше — як те, що було помосковлене, так і те, що було спольщене — ми щиро і всім серцем бажаємо бачити в наших рядах. Але дворянство для нас — це не право на найзручніше демократичне дурисвітство, а обов'язок



державної і національної творчості: обов'язок, впливаючий з родинної традиції, з більшої вихованості, з більшої політичної і державної культури. "Noblesse oblige" — як казало старе гасло **предків, не нащадків**.

Кожний безродний, але заслужений ділами предок більше вартий пошани, ніж нездалий і чванливий нащадок. Так само найбезродніший і найбідніший хлібороб-селянин, що творчі організаторські здібності має, що тепер за свою національну Українську Державу готов в ім'я добра майбутніх поколінь своє життя в жертву принести—більше заслуговує чести і поваги, як здемократизований нащадок дворянський, що перед пануючою демократією ласки і змоги ще з пару сот смачних обідів попоїсти забігає. Такий безродний і бідний селянин — державник і патріот — наш найрідніший брат, з яким нас ніяка сила не розлучить. І так само братом — рівним співробітником, а не демократичним конкурентом — буде для нас усякий інший не-дворянин і не-хлібороб, будь це робітник, міщанин, інтелігент, який в своїй власній класовій організації поруч з нашою класовою організацією при Гетьманові України стане і якому тоді ми перші руку до згоди простягнемо, перші всі минулі взаємні кривди і образи забудемо, і рука в руку йдучи, як рівні з рівними до спільної національної і державної творчої праці візьмемось. Якщо це називати "демократією", то на таку "демократію" ми все і завжди щиро підемо.

Змонополізувати ідею Гетьманства для одної касты та, наче від большевиків втікаючи, прибрати її для непознаки в модерний крамний демократичний піджачок, це значило б сотворити ще одну імпотентну українську демократичну інтелігентську партію, це значило б єдину українську державно-творчу ідею — ідею Гетьманства — загубити.

Під покришкою демократизму Гетьманство не може бути реставроване. Ідея наша, оплутана демократичним туманом, стратить свою ясність і не зможе бути втілена в життя. Конкуренції зі спеціалістами по обдурюванні "суверенного народу" ми не видержимо і коли опинимось в демократичній компанії, нас тільки висміють і заклують. "Народ", якому ми "запропонуємо вибрати себе" на тій підставі, що ми народолюбці-демократи, найкращі поміж усіми іншими народолюбцями-демократами, матиме повне право сказати, що ми тільки від решти демократів дурніші. Бо ті за вибори платять землею та всяким іншим розграбованим з національних складів, хоч не своїм, але реальним добром, а ми пропонуємо тільки вексель на будучі блага, які ще треба доперва сотворити.

Так званий "холодний" раціоналістичний аналіз "політичної дійсності", яким у деякого щиро прикривається бажання штовхнути нас в ім'я цієї дійсності і "реальної політики" на демократичні експерименти, має одну кардинальну хибу: він — як кажуть росіяни — тільки "задним умом крѣпок". Він показує лише чого не треба було робити.



Того самого, зрештою, вчить вища школа "реальної політики і політичної мудрости" — вся сучасна патентована т. зв. академічна соціологічна наука.

І академічні соціологічні теорії треба, розуміється, знати, щоб не odkривати політичних "Америк" і не думати наприклад, що комунізм це "остатнє слово соціальних наук", бо таких "остатніх слів" було вже в історії людства чимало. Але при тім треба твердо пам'ятати, що ні один патентований соціолог ніколи ні одної нової форми громадського життя не сотворив, і всяка "реальна політика" дуже добра, але тільки для використання вже кимсь сотворених і усталених форм якогось політичного ладу. **Майбутність і творча сила** всіх соціальних, зокрема, національних політичних ідей одреджувалась від початку світа не їхньою "науковістю" чи "політичним реалізмом", а степеню завзяття, відданости, захоплення й фанатизму, які вони в своїх визнавцях, а через них у цілих людських громадах викликали.

"Ce qu'il y a de vraiment fondamental dans tout devenir, c'est l'état de tension passionnée que l'on rencontre dans les âmes"\*) — пише Сорель. Цей факт усякого соціального життя підтверджує досвід минушини і обсервація сучасности. І тому, коли ми хочемо бути тепер, в часах демократичного руйніництва, дійсно політичними реалістами, — але не імпотентними критиками чи спритними ліквідаторами минулого, тільки творцями майбутнього — то перш за все ми мусимо цей факт собі усвідомити. Ми мусимо твердо пам'ятати, що ідея наша переможе тільки тоді, коли викличе вона в душах наших єдино творчий в громадському житті творчий вогонь захоплення, посвяти і завзяття.

Ніяка армія, ніяка політична організація не переможе, коли в ній немає "духа". Найрозумніше обчисленими "десантами", найраціональніше заготовленими проектами всяких демократизацій, соціалізацій, парцеляцій і всяких народніх установчих зборів, одно слово — самими лише кулеметами і політичними, хоч би найдемократичнішими "платформами", не можна ніколи перемогти большевизму, який залляв нашу Україну. Бо большевизм це віра, яка своєю силою здатна творити свої діла. Цій чужій вірі можна протиставити тільки свою віру. І переможе наша віра чужу віру тільки тоді, коли вона матиме своїх вірних, коли підійматиме вона їх на свої діла. І тоді, коли ці діла нашої віри будуть вищі, будуть кращі, будуть більше відповідати стихійним потребам законности і моралі даного громадського організму, ніж діла віри чужої.

Якими мають бути ці діла нашої віри, вказує нам само сучасне хаотичне, стихійне громадське життя. До ідеї Гетьманської і до гетьманців ставляться на Україні **більші моральні вимоги**. Тільки гетьманські уряди не мають права поступатись перед сусідами Українською

\*) G. Sorel: "Vues sur les problemes de la philosophie", p. 76.



Землею; тільки їм не вільно зрікатись моральних суверенних прав своєї Держави і Нації\*). Тільки у гетьманців уважається за непростий гріх те, що нормально і само собою зрозуміло в усяких, в тім числі і комуністичних, демократів та республіканців. Коли якийнебудь гетьманський староста брав хабарі і крав державні гроші, то він у понятті законности і моралі нашої народньої маси вважався зовсім слушно за злодія, якого за це треба вбити. Але коли це саме робить якийнебудь "народній комісар", то ці самі маси вважають це явище зовсім нормальним. Бо в понятті законности і моралі нашої чесної і морально здорової народньої маси сама революція є неморальна — і чесність не може бути обов'язковою моральною прикметою тих, кого революція винесла на посади, на керівництво громадського життя.

Наша сила і майбутнє в отих непорушених революцією поняттях законности й моралі українських народніх мас і в тому, що вимоги тієї законности й моралі громадського життя прикладаються до нас, гетьманців. Тим знаменем переможемо, коли тільки його вірою своєю скріпимо і розумом своїм усвідомимо. Бо це знак, що підстави всякого організованого громадського життя: почуття законности і громадської моралі існують ще в нашій нації. І це знак, що сама стихія життя, ставлячи до нас більші моральні вимоги, допоможе нам перемогти нашу внутрішню слабкість, викресати з себе максимум енергії і завзяття, без яких не можна перетворити в організовані форми хаотичної стихії життя. **Вона прийме нас, вона зростить нас своїми буйними потугами, але тільки тоді, коли ми станемо того варті — тільки тоді, коли ми самі, своєю власною моральною вартістю виправдаємо ті більші моральні вимоги, які ставить до нашої творчої ідеї, до нашої більше моральної віри сама оця стихія життя.**

Всяка віра без діл мертва. І сила, живучість нашої віри, нашої ідеї, не в демократичних словах, які мали б обдурити виборців, а в тих ділах, на які здатна підіймати наша віра перш за все нас самих, її визнавців.

Коли, увірувавши в свою ідею Національної Гетьманської Української Держави, побудованої зорганізованими творчими і продукуючими українськими клясами, ми під впливом цієї ідеї самі національно усвідомимось і станемо самі в своїм клясі більше дисциплінованими, об'єднаними, більше здатними до організованої, творчої громадської праці. — Коли під впливом нашої ідеї ми скинемо з себе всі ознаки демократичної зарази: боягузство, хамство, жадність, спекулянтство, політичний анархізм, всяке "покутне отаманство", злобу, брехливість, інтриганство, бажання політичної помсти, кар'єризм, гадюче лукав-

\*) Нагадую хоч би те обурення, яке знялось сприводу неправдивої вістки про нібито відмову Гетьманського Уряду від поділу Галичини, не кажучи вже про повстання підняте тому, що той Уряд проголосив федерацію. І нагадую ту байдужість, з якою зустрічало громадянство акти всяких федерацій, всяких принижуючих союзів, уступок цілих великих територій і т. д., які робили уряди демократичні і республіканські.



ство і зрадництво, запобігання перед сильними і перед юрбою, одно слово, все те, що ми бачимо тепер у добі торжества демократії. — Коли наша ідея, в ім'я збереження потрібних для її здійснення наших сил, зробить нас більш розважними, здержливими, скромними в щоденнім житті і громадській праці, — відучить нас від шкідливих розкошів, від інтелігентського позерства і руйнуючого словоблудія. — Коли викличе вона в нас любов і пошану до своїх братів по ідеї і посіє між нами взаємне довіря, солідарність і альтруїзм, знищивши вроджене українцям самоїдство і будування своєї кар'єри на очернюванні ближніх; але zarazом примусить нас ставити взаємно до себе більші вимоги во ім'я здійснення ідеї, а не для підкреслювання хиб своїх співтоваришів. — Коли ми будемо служити нашій Гетьманській ідеї хоч би так, як предки наші служили своїй за часів Великого Гетьмана Богдана Хмельницького. — Коли, одним словом, ми самі під впливом нашої віри-ідеї станемо більш моральними, станемо кращими, здатнішими, духом сильними і спокійними, і коли за ідею нашу говоритимуть не слова, а діла, — вартність і здатність кожного з нас — то ідея наша мусить перемогти і переможе.

Бо по кожнім пануванні демократії все наступала і тепер наступить перемога аристократії. В противному разі людство загинуло б. І в нас, на Україні, по періодах демократичного самовирізування і демократичної руїни, все наступав період аристократичного будівництва. Так само і тепер, коли вже все буде у нас дограбоване, переспекульоване і донищене; коли провідники демократії, безконечно "лівіючи" та шукаючи свого Наполеона, винищать себе і своїх сторонників; коли одним словом, завершиться діло демократії і наступить — як каже проф. Грушевський — "неминуча варваризація життя" — то народ наш, по природі здоровий, добрий і сильний, кинеться зі стихійною силою будувати наново громадський лад, наново творити з безладного хаосу, організовані гієрархічні форми життя.

Коли українська демократія, поспекулювавши невдало на українським державнім патріотизмі, піде собі спокійно на службу до польських і московських демократичних Наполеонів, — а слово "гетьманець" одночасно стане на Україні назвою найзавзятішого і непримиримого українського державника і патріота та синонімом чесного громадянина: коли воно означатиме чесного офіцера — не шкурника і не грабителя, чесного українського державного урядовця — не злодія і не хабарника, чесного хлібороба — не глитая, чесного робітника — не чрезахайщика, чесного промисловця — не визискувача, чесного купця — не спекулянта, чесного інтелігента — не шарлатана, чесного політика — не кар'єриста і не демагога — то тоді ідея наша гетьманська переможе не якоюсь демократичною програмою, а тим, чим перемагають всі ідеї: силою свого творчого, виховуючого творчих людей, внутрішнього змісту.

І тоді народ український зустріне свого Гетьмана і своїх гетьманців так само, як він уже раз в історії свого першого Великого Гетьмана



і його помічників зустрічав. Не виборами, не голосуванням, не демократичними установчими зборами, а радісним плачем усіх дзвонів Святої Софії і традиційним благословенням Патріяршим прийняв тоді в Києві народ український Великого Богдана, що визволив його зпід панування і "брикання" вільної і свободолюбивої, республіканської і антимонархічної, руйнуючої і жадної чужої та й своєї демократії\*).

До тої хвилини жде нас ще довга й терниста путь. Але пам'ятаймо, що в природі тільки гнучку лозу і пустопорожню бузину швидко жене вгору. Дуб росте поволі і з великим трудом. І коли ідея наша має дійсно сотворити **тривку силу** нашої Нації і Держави, то вона мусить розвиватись по тяжкій лінії найбільшого опору.

І ми, розмується, могли б "добре зорієнтуватись в політичній ситуації", винюхати куди в даний момент "народ хилиться" і, забігши туди поперед нього, заздалегідь там собі тепленьке місце і добру "посаду" забезпечити. Ми, може, могли б навіть собі таким чином "високе" становище придбати та, народолюбними демократами ставши, адмініструвати своїм народом іменем тієї чужої правлячої сили, яка його до себе прихилила. Але цей шлях по лінії найменшого опору ми мусимо залишити нашій демократії, якої спеціальністю власне є іти завжди "за народом". Бути непопулярним і зненавидженим — це необхідний стаж і спроба сил для тих, кому належить творче майбутнє. Коли ми підемо по демократичній лінії найменшого опору і будемо пристосовувати себе всякий раз до хвилевих політичних обставин, то зайдемо туди, куди зайшли наші демократичні предки з часів Великої Руїни. Шлях демократії заведе нас туди, куди він завів їх — **під панування чужої аристократії**.

Тільки в тяжких спробах може виховатись в Нації, зорганізуватись і підготуватись до своєї творчої праці міцна, здатна до громадської творчості і до державного будівництва, верства. Без такої своєї власної верстви не існуватиме Українська Нація. Бо по добі руїни мусить наступити доба творчості і відбудови. І коли та людська громада, що живе на Українській Землі, здатна зодягати в свої власні індивідуальні національні форми лише демократичні, руїнницькі періоди свого існування; коли український демократизм є прикметою, яка неодмінно має бути зв'язана з поняттям національної свідомості, то така однобока і виспеціалізована на демократію "нація" могла б проявляти своє окреме індивідуальне існування тільки періодично, в добах руїни і перемоги демократії. Періоди громадської творчості і державного будівництва, періоди панування аристократії, були б періодами завмирання оттакої однобокої, "демократичної української нації".

---

\*) Історичний аналіз боротьби між козацько-шляхетським аристократичним монархізмом часів Богдана Хмельницького і тодішньою польсько-шляхетською республіканською і демократичною олігархією читач знайде в моїй книжці: **Україна на переломі (1657-9). Замітки до історії українського державного будівництва в XVII ст.** (Відень, 1920).



Хто хоче не періодичного, а сталого існування цілої Української Нації і хто не хоче дальшого безплідного повторювання нашої трагічної минувшини, той мусить приготувитись на тяжку путь по лінії найбільшого опору, путь виховання своєї власної, сильної, загартованої, творчої національної аристократії. Бо тільки по лінії найбільшого опору ростуть в силу не ефемерні, а сильні і великі нації і будуються не паперові, чи "буферні", а сильні, великі і тривалі держави.

Без відданих всією душею своїй ідеї і готових задля неї на жертви, без морально вартних, політично чесних, дисциплінованих і зорганізованих, до творчої громадської праці здатних гетьманців — не зможе бути реставроване традиційне, національне Українське Гетьманство, не зможе прибрати українських національних форм період відбудови і творчости, що настане в Україні по теперішнім періоді демократичного руйнування. Бо без Гетьманства не зможе витворитись нова авторитетна державно-творча національна українська верства, не зможе хліборобська частина тієї верстви об'єднати і зорганізувати свій хліборобський клас і не зможе біля того найдужчого українського класу об'єднатись Українська Нація та зорганізуватись Українська Держава.

— Ось сьома основна точка нашої політичної "орієнтації".

Закінчено в жовтні 1920 р.



12

В'ЯЧЕСЛАВ ЛИПИНСЬКИЙ

**ЛИСТИ ДО БРАТІВ-ХЛІБОРОБІВ**  
**ПРО ІДЕЮ Й ОРГАНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО**  
**МОНАРХІЗМУ**  
ПИСАНІ 1919-1926 РР.

ЗМІСТ:

ВСТУПНЕ СЛОВО ДЛЯ ЧИТАЧІВ З ВОРОЖИХ ТАБОРІВ VII—XLVIII

1. Частина: УКРАЇНСЬКА НАДНІПРЯНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ І УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ .... 1—62

2. Частина: НАША "ОРІЄНТАЦІЯ" ..... 63—110

3. Частина: ПРО НАЦІОНАЛЬНУ АРИСТОКРАТІЮ І ПРО ТРИ МЕТОДИ ЇЇ ОРГАНІЗАЦІЇ: КЛАСОКРАТІЮ, ОХЛОКРАТІЮ І ДЕМОКРАТІЮ ..... 111—343

4. Частина: ПРО ПОЛІТИКУ, ЯК УМІЛІСТЬ ВИБОРУ ТАКОГО МЕТОДУ ЗДОБУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ВЛАДИ, І ОРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСТВА, ЯКИЙ УМОЖЛИВИВ БИ БУДОВУ І ЗБЕРЕЖЕННЯ ОКРЕМОЇ ДЕРЖАВИ НА УКРАЇНСЬКІЙ ЗЕМЛІ І ЗАБЕЗПЕЧИВ БИ ІСНУВАННЯ ТА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ ..... 344—470

ПОКЛИКАННЯ "ВАРЯГІВ" ЧИ ОРГАНІЗАЦІЯ ХЛІБОРОБІВ? 471—580  
(Кілька уваг з приводу статті Є. Х. Чикаленка: "Де вихід"?).

Кожна частина "Листів" появиться окремою книжкою, включно з Передмовою.

Обкладинка роботи мистця Михайла Дмитренка.

НАКЛАДОМ ВИДАВНИЦТВА «ПРОДУЦЕНТ» — ТОРОНТО

З друкарні "Гомін України" — 140 Bathurst St. — Toronto, Ont.  
Canada.